

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Mikaela Månsson

Barnets röst och de vuxnas ansvar

Socialtjänstens, föräldrarnas och domstolarnas roller vid bedömningen av barns berättelser i mål om beredande av vård enligt 2 § LVU

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Sofia Åkerman

Termin: VT 2026

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	6
Förord.....	7
Förkortningar	8
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar	11
1.4 Metod och material.....	12
1.4.1 Rättsdogmatisk metod.....	12
1.4.2 Empirisk metod	14
1.5 Forskningsläge.....	15
1.6 Disposition.....	16
2 Tvångsvård enligt LVU	18
2.1 Allmänt	18
2.2 Barnets bästa.....	18
2.3 Vård enligt 2 § LVU.....	20
2.3.1 Miljörekvisiten	20
2.3.1.1 Fysisk och psykisk misshandel.....	21
2.3.1.2 Otillbörligt utnyttjande	22
2.3.1.3 Brister i omsorgen	23
2.3.1.4 Något annat förhållande i hemmet	25
2.3.2 Påtaglig risk för skada.....	26
3 Roller och perspektiv i 2 § LVU	29
3.1 Barnets röst.....	29
3.1.1 Allmänt.....	29
3.1.2 Svensk rätt.....	29
3.2 Socialnämndens ansvar	31
3.2.1 Allmänt.....	31
3.2.2 Socialnämndens möjlighet att vidta utredningsåtgärder utan samtycke.....	32
3.2.3 Bristande utredning i HFD 3211-11.....	33
3.3 Föräldrarnas rättigheter och skyldigheter	34
3.3.1 Vårdnadshavarens ansvar.....	34
3.3.2 Rätten till privat- och familjeliv.....	35

4	Högsta förvaltningsdomstolens bedömning av barns berättelser och föräldrars invändningar	37
4.1	Barnets egna uppgifter.....	37
4.1.1	Allmänt.....	37
4.1.2	HFD 2017 ref. 42	37
4.1.2.1	Bakgrund	37
4.1.2.2	Kriterierna för värdering av barnets berättelse	38
4.1.2.3	Högsta förvaltningsdomstolen bedömning.....	39
4.1.3	HFD 2014 ref. 46	39
4.1.3.1	Bakgrund	39
4.1.3.2	Högsta förvaltningsdomstolens bedömning	40
4.2	Föräldrars invändningar mot påstådda missförhållanden....	41
4.2.1	RÅ 2008 ref. 55.....	41
4.2.2	HFD 2011 ref. 6	42
5	Rättsfallsstudie.....	45
5.1	Insamling och urval	45
5.2	Genomförande av studien.....	46
5.3	Översikt av målen.....	47
5.4	Grunder för beredande av vård enligt 2 § LVU	49
5.4.1	Beskrivning av barnets berättelse.....	49
5.4.2	Osäkra uppgifter.....	51
5.4.3	Uppgifter givna av yngre barn	52
5.5	Barn som inte vidhåller sin berättelse	53
5.5.1	Inte tillförlitligt återtagande	53
5.5.2	Tillförlitligt återtagande	54
5.6	Övriga reflektioner	55
5.6.1	Berättelser baserade på äldre uppgifter.....	55
5.6.2	Beviskrav i mål om LVU jämfört med brottmål.....	56
5.6.3	Självupplevda uppgifter	57
5.6.4	Mål utan hänvisning till HFD 2017 ref. 42	57
6	Analys.....	59
6.1	Barnets rätt att berätta om sina upplevelser i LVU-mål	59
6.2	HFD 2017 ref. 42 och kriteriernas funktion i rättstillämpningen	60
6.3	Barnets röst i kammarrättens praxis	62
6.4	Återtagna berättelser och domstolarnas tilltro.....	63
6.5	Socialnämndens ansvar och vårdnadshavares ställning	64
6.6	Slutsatser.....	67
	Käll- och litteraturförteckning.....	70

Rättsfallsförteckning	72
-----------------------------	----

Summary

Compulsory care may, under the Care of Young Persons (Special Provisions) Act, LVU, be provided to children and young people either due to environmental conditions under Section 2 or factors related to the young person's own behavior under Section 3. This thesis focuses on Section 2 and examines children's right to be heard and to describe their home circumstances in such cases, as well as how their statements are assessed in legal practice. Particular attention is given to the evidentiary criteria developed by the Supreme Administrative Court in HFD 2017 ref. 42. The thesis also explores how the child's right to be heard relates to the responsibilities of social welfare authorities and the rights and duties of guardians.

The study combines a legal dogmatic method, used to establish the applicable law, with an empirical analysis. The empirical component consists of a qualitative review, with quantitative elements, of 79 appellate court decisions from autumn 2025, analyzed in light of the Supreme Administrative Court's criteria.

The findings show that the child's account is often decisive in LVU cases, as harmful home conditions are rarely proven through other evidence. At the same time, children's statements may be vulnerable and sometimes inconsistent, placing high demands on judicial evaluation. The ruling HFD 2017 ref. 42 has had a significant normative impact by introducing criteria such as the level of detail in the account, consistency over time, and the child's age and maturity.

The empirical analysis indicates that courts largely apply these criteria, though flexibly and within an overall assessment. Statements are given greater weight when they appear consistent, detailed, and sustained. Even younger children's accounts may form the basis for compulsory care decisions, with assessments adapted to age. Withdrawn statements are generally given limited weight, with courts tending to rely more on initial accounts.

The social welfare committee plays a key role in investigating the child's situation and presenting their story. The quality of these investigations is crucial; deficiencies may result in care not being granted. Guardians hold a strong legal position and may challenge the child's statements, but such objections carry weight only if concrete. Where a clear need for protection exists, the child's best interests prevail over parental rights to private and family life.

In conclusion, HFD 2017 ref. 42 has strengthened the child's position in LVU proceedings and clarified the conditions for relying on children's statements. At the same time, legal practice reflects a balance between the child's right to be heard, requirements of reliable evidence assessment, and adults' responsibility to interpret and convey the child's voice.

Sammanfattning

Tvångsvård kan enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, beredas barn och unga antingen på grund av miljöfallen i 2 § LVU, eller förutsättningar kopplade till den unges eget beteende i 3 § LVU. Uppsatsen fokuserar på 2 § LVU och syftar till att undersöka vilken rätt barn har att höras och berätta om sina hemförhållanden i mål om tvångsvård enligt 2 § LVU samt hur barns berättelser bedöms och värderas i rättstillämpningen. Särskilt fokus riktas mot de kriterier för bevisvärdering som Högsta förvaltningsdomstolen utvecklat i HFD 2017 ref. 42. Uppsatsen analyserar även hur barnets rätt att höras förhåller sig till socialnämndens ansvar att skydda barn och till vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter.

Uppsatsen bygger på en kombination av rättsdogmatisk metod, för att utreda gällande rätt, och empirisk analys. Den empiriska delen består av en kvalitativ rättsfallsstudie, med kvantitativa inslag, av 79 kammarrättsavgöranden från hösten 2025 och undersökningen genomförs utifrån HFD:s kriterier.

Resultaten visar att barnets berättelse ofta är avgörande i LVU-mål, eftersom missförhållanden i hemmet sällan kan styrkas med annan bevisning. Samtidigt är barns uppgifter ofta sårbara och ibland motsägelsefulla, vilket ställer höga krav på domstolarnas bevisvärdering. HFD 2017 ref. 42 har fått normbildande betydelse genom kriterier som omfattar berättelsens detaljrikedom, om uppgifterna vidhållits samt barnets ålder och mognad.

Den empiriska studien visar att domstolarna i stor utsträckning använder dessa kriterier, men flexibelt och ofta inom ramen för en helhetsbedömning. Barnets berättelse tillmäts stor betydelse när den framstår som konsekvent, detaljrik och vidhållen över tid. Även yngre barns berättelser kan läggas till grund för beslut om tvångsvård, men då anpassas bedömningen efter barnets ålder. Återtagna berättelser ges generellt begränsat bevisvärde, och domstolar tenderar att fästa större vikt vid barnets ursprungliga uppgifter.

Socialnämnden spelar en central roll genom att utreda barnets situation och föra fram barnets berättelse. Kvaliteten i utredningen är avgörande, och brister kan leda till att tvångsvård inte beviljas. Samtidigt har vårdnadshavarna en stark rättslig ställning och kan invända mot barnets uppgifter, men sådana invändningar får genomslag först om de är konkreta. I situationer där barnets skyddsbehov är tydligt ges barnets bästa företräde framför föräldrarnas rätt till privat- och familjeliv.

Sammanfattningsvis visar uppsatsen att HFD 2017 ref. 42 har stärkt barnets ställning i LVU-processen och tydliggjort förutsättningarna för att lägga barns berättelser till grund för beslut. Samtidigt präglas rättstillämpningen av en balansgång mellan barnets rätt att komma till tals, kraven på rättssäker bevisvärdering och vuxnas ansvar att tolka och förmedla barnets röst.

Förord

Efter elva terminer av universitetsstudier markerar detta examensarbete slutet på min tid på juristprogrammet. Det har varit en lång resa – som samtidigt har gått väldigt fort – och som har varit mycket lärorik och utvecklande.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare, Sofia Åkerman, för värdefull vägledning, stöd och konstruktiv feedback under arbetets gång.

Ett särskilt tack riktas också till min familj och mina vänner som har stöttat och uppmuntrat mig under hela processen. Utan er hjälp och ert stöd hade jag inte stått här idag.

Slutligen vill jag tacka alla som på olika sätt bidragit till att detta arbete kunnat genomföras.

Maj 2026, Lund

Mikaela Månsson

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	FN:s kommitté för barnets rättigheter
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
EU-stadgan	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
FB	Föräldrabalken (1949:381)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
LPT	Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
RÅ	Regeringsrätten (nuvarande Högsta förvaltningsdomstolen)
SoL	Socialtjänstlagen (2025:400)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Mål om tvångsvård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, aktualiserar några av de mest komplexa avvägningarna inom barnrätten. I dessa mål ska samhället ta ställning till om ett barn behöver skiljas från sitt hem för att skyddas från missförhållanden, trots att ingripandet innebär ett djupt intrång i såväl barnets som vårdnadshavarnas liv. Särskilt problematiska är mål om beredande av vård enligt 2 § LVU, där bedömningen rör förhållanden i barnets hemmiljö och där bevisningen ofta är begränsad till berättelser om sådant som skett i det privata familjelivet.

I praktiken innebär detta att barnets egna uppgifter om sin livssituation ofta får en avgörande betydelse. Våld, kränkningar, omsorgsbrister och andra missförhållanden utövas sällan inför utomstående, och möjligheten att styrka påstådda förhållanden genom teknisk bevisning eller oberoende vittnen är i många fall begränsad. Samtidigt är barn i en särskilt utsatt position: de kan ha svårt att språkligt formulera sina upplevelser, påverkas av lojalitet till föräldrarna eller känna rädsla för vad som kan hända om de berättar. Dessa omständigheter kan göra barns berättelser sårbara, föränderliga och kanske även motsägelsefulla.

Här uppstår en central problematik. Å ena sidan finns ett starkt barnskyddsintresse och en rättslig skyldighet att ge barnet möjlighet att komma till tals i frågor som rör det egna livet. Å andra sidan måste domstolarnas bedömningar vila på rättsäkra grunder. Ett beslut om tvångsvård är djupt ingripande och kräver att det finns tillräckligt stöd för att de rättsliga förutsättningarna är uppfyllda. Frågan blir därför hur barns berättelser ska värderas när de står mot vårdnadshavares förnekanden och när annan bevisning är begränsad eller saknas.

Denna intressekonflikt förstärks ytterligare av att barnets rätt att höras har fått ett tydligare rättsligt genomslag under senare decennier. Genom FN:s konvention om barnets rättigheter, som sedan den 1 januari 2020 utgör svensk lag¹, erkänns barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i förhållande till ålder och mognad. Även nationell lagstiftning, såsom LVU och socialtjänstlagen, betonar barnets rätt till information och delaktighet i beslutsprocesser.² Samtidigt är dessa rättigheter i praktiken beroende av hur barns uppgifter fångas upp, dokumenteras och värderas av vuxna aktörer.

¹ Se prop. 2017/18:186 och lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

² Se 36 § LVU och 3 kap. 2–4 §§ SoL.

Socialnämnden har i detta sammanhang en central roll. Den ska dels tillgodose barnets behov av skydd och stöd genom insatser som i första hand bygger på frivillighet och samförstånd, dels säkerställa att utredningar håller tillräcklig kvalitet för att kunna ligga till grund för eventuella ingripande åtgärder.³ Nämnden ansvarar för att utreda barnets situation och att föra fram barnets berättelse till domstolen. Samtidigt aktualiseras en rad rättssäkerhetsmässiga avvägningar, särskilt i situationer där vårdnadshavarens samtycke saknas. Detta illustrerar den balansgång som socialnämnden måste göra mellan barnets bästa, kravet på ett fullgott beslutsunderlag och respekten för familjens självbestämmande.

Vårdnadshavare intar samtidigt en stark processuell ställning i LVU-mål. De har ett långtgående ansvar och en omfattande bestämmanderätt i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, vilket utgör en förutsättning för att tillgodose barnets behov av omsorg, trygghet och utveckling.⁴ Denna rätt är dock inte obegränsad. Såväl nationell rätt som Europakonventionen sätter tydliga ramar för dess utövande.⁵ Vårdnadshavare har vidare rätt att yttra sig över påstådda missförhållanden och framföra invändningar mot såväl barnets uppgifter som socialnämndens bedömningar. Domstolen måste då bedöma i vilken utsträckning sådana invändningar påverkar tilltron till barnets uppgifter eller den samlade riskbedömningen.

Mot denna bakgrund blir domstolarnas bevisvärdering av barns berättelser en avgörande fråga. Under lång tid saknades tydlig vägledning i praxis om hur barns uppgifter skulle bedömas i LVU-mål. Detta bidrog till osäkerhet och risk för varierande bedömningar. Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i HFD 2014 ref. 46 markerade ett första steg mot en tydligare rättslig hållning, men det var först genom HFD 2017 ref. 42 som domstolen mer utförligt tog ställning till hur barns berättelser ska värderas genom att formulera kriterier för bedömningen. Domstolen klargjorde därigenom att barns uppgifter under vissa förutsättningar kan vara tillräckliga för att motivera tvångsvård.

Trots denna utveckling kvarstår väsentliga frågor. Det är oklart hur barns berättelser bedöms och värderas i underrättspraxis samt hur kriterierna tillämpas av underrätterna. Det finns även anledning att undersöka hur barnets rätt att höras i praktiken förhåller sig till socialnämndens ansvar att skydda barnet och till vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter. Denna uppsats ämnar därför undersöka barnets röst i LVU-processen, men även hur vuxnas ansvar förhåller sig till denna rätt.

1.2 Syfte och frågeställningar

³ Se 18 kap. 1 och 5 §§ SoL.

⁴ Se bland annat 6 kap. 1, 11 och 13 §§ FB.

⁵ Se exempelvis artikel 8 EKMR.

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilken rätt barn ska ha att höras och berätta om sina uppgifter om hemförhållanden i mål om tvångsvård enligt 2 § LVU. Uppsatsen syftar särskilt till att analysera hur barns berättelser bedöms och värderas i rättstillämpningen, med fokus på de kriterier som utvecklats av Högsta förvaltningsdomstolen, framför allt i HFD 2017 ref. 42. Vidare syftar uppsatsen till att belysa hur barnets rätt att höras i LVU-processen förhåller sig till socialnämndens ansvar att utreda och skydda barn från missförhållanden samt till vårdnadshavares ansvar för barnet och deras rätt till privat- och familjeliv. Hur Högsta förvaltningsdomstolen förhåller sig till föräldrars invändningar mot påstådda missförhållanden i LVU-mål undersöks också. Genom en empirisk studie av kammarrättsavgöranden syftar uppsatsen slutligen till att belysa hur barnets berättelse bedöms i mål om LVU samt hur Högsta förvaltningsdomstolens kriterier i 2017 års fall tillämpas i praktiken.

Jag kommer besvara följande frågeställningar:

- Vilken rätt ska barn ha att berätta om sina upplevelser i mål om omhändertagande enligt LVU?
- Hur förhåller sig socialnämndens ansvar att skydda barn och unga samt vårdnadshavarnas ansvar för barn och rätten till privat- och familjeliv till barnets rätt att höras i LVU-processen?
- Vilka kriterier för bedömningen av barns berättelser har Högsta förvaltningsdomstolen utvecklat i praxis, särskilt i HFD 2017 ref. 42, och hur används dessa vid prövningen av vård enligt 2 § LVU?
- Hur återspeglas och bedöms barns berättelser i kammarrätternas rättstillämpning och vilken hänsyn tas till kriterierna skapade i HFD 2017 ref. 42?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen är i första hand avgränsad till vård enligt 2 § LVU (miljöfallen). Bestämmelsen i 3 § LVU, som avser barnets eget beteende, behandlas inte. För att ge nödvändig kontext behandlas 1 § LVU i uppsatsen, som bland annat rör samtycke. Samtyckesfrågan är relevant i samtliga LVU-mål och förekommer även i de rättsfall som analyseras i uppsatsen, både i Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden och i avgörandena i den empiriska studien, men behandlas inte ingående i uppsatsen. Skälet till denna avgränsning är att fokus ligger på bedömningen och värderingen av barnets berättelse snarare än på processuella förutsättningar för frivillig respektive tvångsmässig vård. Dessutom har det inte funnits utrymme att diskutera och analysera denna fråga i arbetet.

Vidare behandlas frågan om ställföreträdare för barn under 15 år endast översiktligt. Uppsatsen konstaterar att barn under 15 år företräds av ställföreträdare i LVU-processen, men någon fördjupad analys av ställföreträdarens roll, uppdrag eller rättsliga ställning genomförs inte. Detta ligger utanför uppsatsens syfte, som i stället är inriktat på hur barnets berättelse kommer till uttryck och värderas i domstolarnas bedömningar.

Uppsatsen är även avgränsad i fråga om socialnämndens roll. Socialtjänstlagen är en omfattande lagstiftning och socialnämndens ansvar behandlas därför inte i ett allmänt barnskyddsperspektiv. Framställningen begränsas till de delar av socialnämndens ansvar och befogenheter som rör skydd av barn och unga och som har direkt betydelse för hur barnets berättelse inhämtas, dokumenteras och förs in i LVU-processen. Frågor om socialtjänstens organisation, arbetsmetoder i övrigt eller insatser efter beslut om vård behandlas inte.

På motsvarande sätt är framställningen avseende vårdnadshavare avgränsad. Vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter enligt föräldrabalken samt deras rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i EKMR behandlas endast i den utsträckning dessa rättigheter aktualiserar en intressekonflikt med barnets rätt att höras och få sina uppgifter beaktade. Frågor om umgänge och återförening behandlas inte självständigt, även om de berörs i samband med vissa avgöranden från Europadomstolen i syfte att belysa de rättsliga ramarna för ingripanden enligt LVU.

Den empiriska rättsfallsstudien är avgränsad till kammarrättsavgöranden avseende beredande av vård enligt 2 § LVU från perioden september–december 2025. Närmare beskrivning av urvalet ges i avsnitt 5.1.

1.4 Metod och material

I detta avsnitt redogörs för uppsatsens metod och material. Avsnittet syftar till att klargöra vilka metodologiska utgångspunkter som ligger till grund för undersökningen samt vilket material som använts.

Till hjälp i arbetet med uppsatsen har även AI-verktyget Copilot använts för språkgranskning och språkliga förbättringar. Verktyget har inte använts för analys, rättsliga bedömningar eller slutsatser.

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

För uppsatsen har en rättsdogmatisk metod använts, eftersom framställningen syftar till att fastställa gällande rätt. Innebörden av den rättsdogmatiska metoden har varit föremål för omfattande diskussion inom svensk rättsvetenskap⁶, och beskrivningen av metoden kan vara både vag och oklar samt ibland

⁶ Hjertstedt, s. 166.

även motsägelsefull.⁷ Normalt avses dock att klargöra gällande rätt med utgångspunkt i rättskälleläran.⁸ Metoden kan också definieras som att den ämnar analysera gällande rätt i ett särskilt avseende genom att tolka innehållet i de rättskällor som tillerkänns auktoritet. Det centrala i rättsdogmatiken kan därför anses vara ett kartläggande av gällande rätt.⁹

Enligt Jareborg utgör rättsdogmatiken inte i sig en vetenskaplig metod, utan snarare ett redskap genom vilket rättsvetenskaplig forskning bedrivs. Den rättsdogmatiska verksamhetens syfte är att rekonstruera ett avgränsat område av rättsordningen. Arbetet tar sin utgångspunkt i de traditionella rättskällorna och fokuserar på rättssystemets normativa innehåll.¹⁰ Enligt Sandgren är det inte helt lätt att förstå vad Jareborg menar med rekonstruktion. Formuleringen kan ge intrycket att rätten är färdigkonstruerad och att rättsvetenskapens uppgift enbart är att återskapa denna. Sandgren menar därför att en mer träffande beskrivning är att gällande rätt inte existerar som ett givet objekt som väntar på att upptäckas. I stället innebär den rättsdogmatiska metoden ett konstruktivt arbete, där rätten ges innehåll som kan variera från en tidpunkt till en annan.¹¹

Jag har använt den rättsdogmatiska metoden i avsnitt två till fyra och har studerat lagtext, förarbeten, prejudikat och domstolsavgöranden samt doktrin. Jag har även studerat vissa europarättsliga konventioner och avgöranden från Europadomstolen. I första hand har jag studerat och analyserat lagtext. För att klarlägga innebörden och syftet med lagstiftningen samt förstå lagstiftarens intentioner har jag dessutom använt mig av förarbeten. Förarbetena har även använts för att belysa lagstiftningens utveckling.

Därutöver har jag läst och analyserat ett flertal avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen. Det första prejudikat där domstolen tog ställning till hur barns berättelser ska bedömas var HFD 2014 ref. 46, vilket motiverade att detta rättsfall inkluderades i undersökningen. Det huvudsakliga analytiska fokuset har emellertid legat på HFD 2017 ref. 42, eftersom domstolen i detta avgörande uttryckligen formulerade ett antal kriterier för bedömningen av barns uppgifter, något som inte skedde i 2014 års avgörande.

För att belysa hur barns berättelser förhåller sig till vårdnadshavares invändningar har även ett avgörande, HFD 2011 ref. 6, valts ut där Högsta förvaltningsdomstolen prövat sådana invändningar i direkt relation till barnets uppgifter. Vårdnadshavares invändningar behandlas även i RÅ 2008 ref. 55.

⁷ Kleineman, s. 21.

⁸ Ibid., s. 21.

⁹ Hjertstedt, s. 167.

¹⁰ Jareborg, s. 8.

¹¹ Sandgren II, s. 52.

Urvalet syftar till att illustrera hur dessa motstående uppgifter vägs mot varandra i rättstillämpningen.

Vidare har jag analyserat ett antal avgöranden i syfte att belysa hur de olika miljörekvisiten i 2 § LVU tillämpas i praktiken. I denna del har jag i viss mån gått utanför den traditionella rättskällelärans ram. Skälet till detta är att det saknas vägledande avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen som mer ingående behandlar miljörekvisitet *otillbörligt utnyttjande*. De avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen där rekvisitet aktualiseras berör det endast översiktligt och ger därmed begränsad vägledning för en mer detaljerad analys av dess innehåll och tillämpning.

För att kunna ge en mer konkret och nyanserad bild av hur rekvisitet *otillbörligt utnyttjande* förstås och tillämpas i rättspraxis har jag därför inkluderat ett par kammarrättsavgöranden. Dessa avgöranden har använts som kompletterande material för att illustrera rättstillämpningen i faktisk mening och synliggör hur lagbestämmelsen ges innehåll i underrätternas praxis i avsaknad av mer utvecklad vägledning från Högsta förvaltningsdomstolen.

Jag har även använt mig av juridisk doktrin, främst skriven av Johanna Schiratzki och Pernilla Leviner. Deras arbeten har använts i avsnitt två och tre för att analysera och problematisera tillämpningen av barnrättsliga principer i LVU-processen. Doktrinen har framför allt haft betydelse för förståelsen av principen om barnets bästa och barnets rätt att höras, samt för analysen av den spänning som kan uppstå mellan barnets perspektiv, socialnämndens ansvar och vårdnadshavares rättigheter.

1.4.2 Empirisk metod

Sandgren har uttalat att en empirisk metod kan vara givande utan att vara krånglig eller dominera en uppsats. Intervjuer, enkäter och fallstudier är exempel på material som kan användas inom ramen för en empirisk studie. Normalt anses empiriskt material utgöra annat material än de gängse rättskällorna.¹²

Den rättsdogmatiska metoden kan inte fullt ut belysa hur gällande rätt tillämpas i praktiken, det vill säga den ”gällande rätten i faktisk mening”. Denna kan endast fastställas genom att studera hur underinstanserna faktiskt resonerar och bedömer i en viss fråga.¹³ I denna uppsats används därför empiriskt material i form av kammarrättsavgöranden för att undersöka hur domstolarna i praktiken bedömer barns berättelser i LVU-mål.

Studien bygger på en kvalitativ metod, vilken är mer ändamålsenlig än en kvantitativ metod i detta sammanhang. Kvalitativa studier syftar till att förstå,

¹² Ibid., s. 57–58.

¹³ Sandgren I, s. 732.

tolka och analysera fenomen i deras kontext och fokuserar på betydelse, resonemang, djup och detalj snarare än på numeriska mätningar eller generaliseringar.¹⁴ Jag har därför systematiskt samlat in, läst och analyserat kammarrättsavgöranden för att undersöka hur domstolarna bedömer barns berättelser i mål om beredande av vård enligt 2 § LVU. Fokus har legat på domskälens innehåll, domstolarnas argumentation och de bedömningsgrunder som används för att värdera barns uppgifter, snarare än på att kvantifiera resultaten.

För att genomföra en kvalitativ studie finns två övergripande tillvägagångssätt. Du kan antingen börja med en förutbestämd lista över teman och frågor och söka i materialet för att bekräfta eller verifiera dessa teman, eller så kan du läsa igenom texten och därefter identifiera de återkommande teman eller frågor som finns i materialet.¹⁵ Jag har genomfört den kvalitativa analysen genom en kombination av de båda tillvägagångssätten. Utgångspunkten för genomgången av materialet var de kriterier för värdering av barns uppgifter som utvecklades i HFD 2017 ref. 42. Samtidigt identifierades under genomläsningen återkommande teman och mönster i avgörandena, såsom hur domstolarna hanterade barns återtaganden av lämnade uppgifter. Detta möjliggjorde en fördjupad analys som både utgår från etablerade kriterier och fångar upp nya aspekter som framträdde i materialet.

Även om det huvudsakliga syftet varit att genomföra en kvalitativ studie har studien några kvantitativa inslag. Vissa övergripande resultat i studien har jag valt att sammanställa i tabellform¹⁶, exempelvis hur många av kriterierna i HFD:s avgörande som diskuterats i respektive mål. Tabellerna har en beskrivande och illustrativ funktion och ger en översikt över mönster som identifierats genom analysen.

En mer detaljerad redogörelse för insamlingen av materialet och genomförandet av rättsfallsstudien presenteras i avsnitt 5.1 och 5.2.

1.5 Forskningsläge

På området finns ett antal avhandlingar som rör liknande frågor som i denna uppsats. I avhandlingen *Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU* analyserar Therese Johnstone hur barns rätt till delaktighet kommer till uttryck i beslut om tvångsvård enligt LVU. Studien tar sin utgångspunkt i barnrättsliga principer och undersöker hur barnets rätt att höras och få inflytande balanseras mot barnets behov av skydd i situationer där barnet anses vara särskilt sårbart. Johnstone genomför en kritisk analys med fokus på autonomi och sårbarhet och gör dessutom en analys av Högsta förvaltningsdomstolens domskäl under perioden 2005–2018.¹⁷ Sammantaget synliggör avhandlingen de rättsliga och

¹⁴ Leeuw, Frans L. & Schmeets, Hans, s. 158 och 198.

¹⁵ Ibid., s. 202.

¹⁶ Se avsnitt 5.3 nedan.

¹⁷ Johnstone, s. 33 och 48.

praktiska dilemman som uppstår när barnets autonomi kolliderar med ambitionen att skydda barnet från skada.

Pernilla Leviners avhandling *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete* analyserar de rättsliga och praktiska svårigheter som uppstår i socialtjänstens arbete med att skydda barn mot att fara illa. Studien undersöker hur barnets bästa, barnets rätt att komma till tals och kraven på rättssäkerhet vägs mot varandra i lagstiftning och rättstillämpning samt belyser de rättsliga ramar inom vilka socialtjänsten agerar. Även föräldrars rättigheter belyses i arbetet. Mycket av fokuset ligger på socialtjänstens ansvar och de rättsliga möjligheter som socialtjänsten har för att utreda barns behov av stöd och hjälp samt ingripa för att skydda barn.¹⁸

I avhandlingen *Barnet och rättsprocessen* analyserar Titti Mattsson barnets rättsliga ställning i processer om tvångsvård enligt LVU. Studien kombinerar rättsdogmatisk metod med en empirisk undersökning av domstolarnas tillämpning och tar sin utgångspunkt i tre centrala rättsliga värden: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi. Arbetet innehåller även vissa komparativa inslag. Mattsson undersöker om regelverket och dess tillämpning tillgodoser barnets bästa samt barnets rättssäkerhet, integritetsskydd och gradvis ökande autonomi. Därutöver intar Mattsson ett mer principiellt perspektiv på barns rättsliga ställning i beslutsprocesser som rör barnet personligen och diskuterar de särskilda problem som barns medverkan aktualiserar i myndighets- och domstolsförfaranden.¹⁹ Den empiriska undersökningen visade bland annat att barns uppgifter i mål om beredande av vård enligt 2 § LVU sällan redovisades öppet i domarna, men att de, när de användes, kunde tillmätas betydande bevisvärde och bidra till att stärka barnets rättssäkerhet, integritet och autonomi.²⁰

1.6 Disposition

Efter inledningen i detta avsnitt följer i det *andra avsnittet* en redogörelse för LVU-lagstiftningen, med fokus på 1 och 2 §§ LVU. Avsnittet innehåller även en genomgång av innebörden av de olika miljörekvisiten i 2 § samt vilken betydelse principen om barnets bästa har i LVU-processen.

Det *tredje avsnittet* behandlar först barnets rätt att höras i LVU-processen enligt gällande rätt. Därefter behandlas socialnämndernas ansvar att skydda barn och unga från missförhållanden och nämndens utredningsmöjligheter. Till sist behandlas föräldrarnas ansvar för barn och rätten till privat- och familjeliv enligt EKMR.

¹⁸ Leviner, s. 23–25.

¹⁹ Mattsson, s. 24.

²⁰ Ibid., s. 413–414.

I det *fjärde avsnittet* undersöks ett antal avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen som rör bedömningen av barns berättelse och föräldrars invändningar mot påstådda missförhållanden, däribland HFD 2017 ref. 42. De kriterier som presenterades i detta avgörande redogörs särskilt för i avsnittet.

Det *femte avsnittet* består av uppsatsens empiriska studie och behandlar hur barns berättelser kommer till uttryck och bedöms i rättstillämpningen hos kammarrätterna.

Uppsatsen avslutas i det *sjätte avsnittet* med en avslutande analys, där uppsatsens frågeställningar diskuteras och besvaras.

2 Tvångsvård enligt LVU

2.1 Allmänt

Utgångspunkten för insatser inom socialtjänsten för barn och unga är att de, enligt 1 § LVU ska ske i samförstånd med den unga och dennes vårdnadshavare. Om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § LVU föreligger får dock den som är under 18 år beredas vård enligt lagen. Detta förutsätter att den behövliga vården inte kan ges med vårdnadshavares samtycke eller, om barnet har fyllt 15 år, med barnets eget samtycke.²¹ Beredande av vård kan ske antingen enligt 2 § LVU, som avser miljöfallen, eller enligt 3 § LVU, som avser beteendefallen.

2.2 Barnets bästa

Principen om barnets bästa är en grundläggande princip i barnkonventionen och återfinns i artikel 3. Enligt bestämmelsen ska, vid alla beslut som rör barn, det som bedöms vara barnets bästa beaktas i första hand. Principen om barnets bästa återfinns även på flera ställen i svensk rätt, bland annat i 3 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400), SoL, och i 6 kap. 2 a § föräldrabalken (FB).

Genom ett betänkande²² konstaterade Barnkommittén 1997 att rättsutvecklingen tenderat att inte alltid sätta barnets intresse främst. I prop. 2002/03:53 redogjordes dessutom för att samtliga remissinstanser verifierade behovet av att stärka barnperspektivet i LVU. Socialförvaltningen i Stockholms stad påpekade i sitt remissvar att det fanns en risk för att föräldraperspektivet kom i fokus i mål om LVU, vilket gjorde det angeläget att införa en uttrycklig princip om barnets bästa i lagstiftningen.²³

I propositionen ansågs att bestämmelsens utformning i LVU-lagstiftningen borde skilja sig från motsvarande bestämmelse i SoL. Bestämmelsen i SoL riktar sig till alla beslut rörande barn, det vill säga även beslut riktade mot vuxna. LVU riktar sig i stället specifikt mot barn och unga, i synnerhet samhällets mest utsatta barn och ungdomar, vilket motiverade att barnets bästa skulle vara avgörande för alla beslut enligt lagen. Personer under 18 år omfattas av barnkonventionens barnbegrepp, men eftersom LVU även riktar sig till personer upp till 21 års ålder framhölls det i propositionen att bestämmelsen om barnets bästa även skulle gälla för dessa.²⁴ Principen om barnets bästa trädde ikraft i LVU den 1 juli 2003 och återfinns i 1 § femte stycket LVU.

²¹ 1 § andra stycket LVU.

²² SOU 1997:116.

²³ Prop. 2002/03:53, s. 77.

²⁴ Ibid., s. 77–78.

Den exakta innebörden av barnets bästa anges inte i SoL eller FB och preciseras inte heller närmare i LVU. Det ligger i sakens natur att det är svårt att ge en definitiv definition av vad som utgör barnets bästa. Inför införandet av 6 kap. 2 a § FB uttalade regeringen följande:

”Som många gånger framhållits måste barnets bästa avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. --- Vid bedömningen måste hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt skall därvid såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet beaktas. Det säger sig självt att det ofta är nära nog omöjligt att objektivt slå fast vad som är bäst för barnet. I sådana fall blir det till sist domstolens resp. socialnämndens uppfattning, antaganden och bedömningar som blir avgörande.”²⁵

I propositionen diskuterades även huruvida en bestämmelse om barnets rätt till respekt för sitt människovärde och sin integritet borde införas i lagen. Av 2 kap. 1 § andra stycket SoL framgår att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för enskildas självbestämmanderätt och integritet. En liknande bestämmelse återfinns i 1 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM, enligt vilken vården ska bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. I propositionen betonades att barnets rätt att ses som en självständig individ med egna rättigheter är en grundläggande princip i barnkonventionen och motiverade därför införandet av en motsvarande bestämmelse i LVU.²⁶ Denna bestämmelse återfinns i dag i 1 § första stycket sista meningen LVU.

Schiratzki framhåller att principen om barnets bästa kan förstås både som en rättsregel och som en rättsprincip. När barnets bästa behandlas som en rättsprincip får den ett vidare tillämpningsområde än om den ses som en strikt rättsregel. I rollen som rättsprincip fungerar barnets bästa snarare som en lagfäst vägledande norm för skönsmässiga bedömningar, vilket ger beslutsfatta- ren ett betydande handlingsutrymme.²⁷

Schiratzki menar emellertid att barnets bästa i teorin ofta framställs som ett diskretionärt och skönsmässigt begrepp, medan rättstillämpningen i praktiken ser annorlunda ut. I rättspraxis används i stället presumptioner, det vill säga förutbestämda föreställningar om vad som typiskt sett anses vara bra för barn. Antagandena hämtas från bestämda tolkningar i lagtext och andra rättskällor. Enligt Schiratzki kan ett sådant arbetssätt vara positivt ur ett rättssäkerhetsperspektiv, eftersom etablerade tolkningsramar minskar utrymmet för godtycke och bidrar till ökad likhet inför lagen samt förutsebarhet i beslutsfattandet. Samtidigt innebär användningen av generella presumptioner en risk för att

²⁵ Ibid., s. 77–78.

²⁶ Ibid., s. 78.

²⁷ Schiratzki, s. 37.

bedömningen blir schablonartad och att vissa aspekter av barnets situation ges företräde på bekostnad av andra.²⁸

Schiratzki skiljer mellan barnets bästa som en *rättslig* standard och som en *utomrättslig* standard. Den rättsliga standarden, som kan beskrivas som barnets bästa i inskränkt mening, tar sikte på hur principen tillämpas inom ramen för myndigheters och domstolars beslut och avgöranden. Barnets bästa i inskränkt bemärkelse skyddas exempelvis genom omhändertaganden. Den utomrättsliga standarden, eller barnets bästa i utvidgad bemärkelse, saknar däremot direkt koppling till rättsligt bindande beslut och kan i stället förstås som en etisk utgångspunkt för myndigheters verksamhet. Enligt Schiratzki ger denna utvidgade standard uttryck för att barn bör tillförsäkras ett mer omfattande skydd än det som följer av de miniminivåer som garanteras genom barnets bästa i inskränkt bemärkelse. Som exempel ger Schiratzki rätten till omvårdnad, trygghet och en god uppfostran i 6 kap. 1 § FB.²⁹

2.3 Vård enligt 2 § LVU

Enligt 2 § LVU ska vård beslutas om det, på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet, finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas. De olika miljörekvisiten och riskrekvisitet behandlas i de följande avsnitten.

2.3.1 Miljörekvisiten

I tidigare lagstiftning specificerades två typer av missförhållanden i hemmet som grund för att bereda vård: ”brister i omsorgen” och ”något annat förhållande i hemmet”. Efter socialtjänstreformen hävdades att begreppet ”brister i omsorgen” kunde ges en alltför vid tolkning och innefatta praktiskt taget alla risk- och problemsituationer, vilket i princip skulle kunna omfatta alla barn. I propositionen till den nuvarande lagen föreslogs därför att de särskilda problemsituationerna i miljöfallen skulle kompletteras genom att uttryckligen anges i lagstiftningen. Detta menades vara viktigt ur ett rättssäkerhetsperspektiv för att göra lagtexten tydligare och mer precis vid beskrivningen av förutsättningarna för tvångsomhändertagande av barn.³⁰

Socialberedningen knöt i sitt förslag an till FN:s deklaration om barns rättigheter³¹, som enligt grundsats 9 stadgade skydd för barn mot försummelse, grymhet och (otillbörligt) utnyttjande. Utredaren anslöt sig till socialberedningens förslag och föreslog ”misshandel”, ”otillbörligt utnyttjande” och ”brister i omsorgen” som förutsättningar för att bereda vård. I propositionen

²⁸ Ibid., s. 40–41.

²⁹ Ibid., s. 43–44.

³⁰ Prop. 1989/90:28, s. 63–64.

³¹ Ersattes 1989 av Barnkonventionen.

instämde i dessa förslag, men det ansågs samtidigt finnas situationer som föll utanför denna uppräkningslista, vilket motiverade att rekvisitet ”något annat förhållande i hemmet” borde finnas kvar i lagstiftningen.³²

2.3.1.1 *Fysisk och psykisk misshandel*

Vid införandet av dagens LVU-lagstiftning angavs ”*misshandel*” som en av förutsättningarna för att bereda vård och begreppet omfattade både fysisk och psykisk misshandel. I propositionen till lagen uttalades att redan en ringa grad av fysisk misshandel kunde bedömas innebära en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling, förutsatt att handlingen inte framstod som en enstaka, överilad händelse. I fall av allvarigare misshandel uttalades att detta normalt bör leda till omhändertagande av barnet, åtminstone under en tid.³³ En bedömning skulle dock ske från fall till fall, men för yngre barn ansågs det i de flesta fall oundvikligt att skilja barnet från hemmet.³⁴ Psykisk misshandel exemplifierades i propositionen med situationer där barnet utsätts för psykiskt lidande genom återkommande kränkningar, nedvärderande behandling eller terrorisering.³⁵

En lagändring genomfördes år 2003 i syfte att ytterligare förtydliga att både fysisk och psykisk misshandel kan utgöra en påtaglig risk för att barnets hälsa och utveckling skadas. I propositionen betonades att det inte skulle finnas någon oklarhet kring att även psykisk misshandel omfattas av bestämmelsen och begreppet lades därför till i lagstiftningen. Lagändringen innebar dock ingen saklig förändring.³⁶

Beträffande fysisk misshandel ansåg utredningen att det redan fanns väl fungerande praxis, vilket regeringen instämde i. När det gällde psykisk misshandel konstaterades däremot att det fanns en risk för alltför snäva bedömningar. Psykisk misshandel är svårare att upptäcka eftersom den inte syns utåt på samma sätt som fysisk misshandel, vilket medför att barnet redan kan vara allvarligt skadat när misshandeln upptäcks. Som exempel på psykisk misshandel nämns i propositionen barn som ständigt blir känslomässigt avvisade, barn som kränks, barn som hotas med att bli övergivna samt barn som växer upp i hem där våld mellan makar eller sambor förekommer. Även hot från familjen, exempelvis i hem med starkt patriarkala värderingar, kan utgöra psykisk misshandel. I många fall kan det vara svårt att skilja mellan psykisk misshandel och brister i omsorgen, men i propositionen betonades att det avgörande är att barnen och ungdomarna får det stöd och skydd de behöver.³⁷

³² Prop. 1989/90:28, s. 64–65.

³³ Ibid., s. 65.

³⁴ Ibid., s. 107.

³⁵ Ibid., s. 65.

³⁶ Prop. 2002-03:53, s. 81–82.

³⁷ Ibid., s. 81–82.

Fysisk misshandel behandlas bland annat i HFD 2018 ref. 6. Målet rörde ett knappt sju månader gammalt barn som inkom till sjukhus med livshotande hjärnskador och vårdades i respirator i sex dygn. Sjukhuset bedömde att skadorna orsakats av skakvåld och annat yttre våld mot huvudet och gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Barnet omhändertogs omedelbart och socialnämnden ansökte om beredande av vård enligt LVU. Förvaltningsrätten biföll ansökan, medan kammarrätten avslag föräldrarnas överklagande.

Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade att det, för att kunna besluta om tvångsvård, måste vara sannolikt att något av de missförhållanden som anges i 2 § LVU föreligger. Vid denna prövning ska en samlad bedömning göras av den bevisning som lagts fram i målet. Domstolen uttalade vidare att det, i fall där bedömningen av fysisk misshandel grundas på förekomsten av symtom hos barnet, krävs tydligt vetenskapligt stöd för ett orsakssamband mellan skadorna och våldet. Det får inte föreligga tveksamheter kring att våld har lett till skadorna. Vid avsaknad av sådant vetenskapligt stöd innebär inte frånvaron av andra tänkbara förklaringar att det ska anses sannolikt att skadorna orsakats av våld.³⁸

Högsta förvaltningsdomstolen prövade först frågan om barnets skador uppstått genom skakvåld. Domstolen tog därvid ledning av en rapport om skakvåld utarbetad av Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU), enligt vilken det endast finns ett svagt vetenskapligt stöd för sambandet mellan skakvåld och triaden. Mot denna bakgrund, samt med beaktande av att det i målet saknades annan bevisning som tydde på skakvåld, exempelvis mjukdelsskador i nacken, fann Högsta förvaltningsdomstolen att det vid tiden för kammarrättens prövning inte var sannolikt att barnet hade utsatts för skakvåld. Domstolen prövade därefter om barnet utsatts för annat våld mot huvudet och kom även i denna del fram till att detta inte var sannolikt. Även här saknades ytterligare bevisning, såsom blåmärken eller frakturer, och läkarna hade inte redovisat vilken typ av våld som skulle kunna ha föranlett skadorna. Sammantaget fann Högsta förvaltningsdomstolen att det inte kunde anses sannolikt att barnet utsatts för fysisk misshandel. Kammarrätten borde därför ha bifallit föräldrarnas överklagan.³⁹

2.3.1.2 *Otillbörligt utnyttjande*

Under *otillbörligt utnyttjande* faller först och främst sexuellt utnyttjande av barnet av någon av vårdnadshavarna. Även utnyttjande av barnet i pornografiskt syfte, liksom situationer där barnet ges ett alltför stort ansvar för att ta hand om syskon eller föräldrar, anses omfattas av begreppet otillbörligt

³⁸ HFD 2018 ref. 6.

³⁹ Ibid.

utnyttjande.⁴⁰ Därtill inkluderas även alltför ansträngande kroppsarbete under uttrycket.⁴¹

Otillbörligt utnyttjande diskuterades kortfattat i HFD 2014 ref. 46. Nämnden gjorde gällande att barnet hade blivit otillbörligt utnyttjad genom att ha fått ta ett alltför stort ansvar för hemmet och ett syskon. Domstolen fann emellertid att utredningen inte visade att deltagandet i dessa sysslor varit av sådan omfattning eller karaktär att det utgjorde ett missförhållande i lagens mening.⁴²

Otillbörligt utnyttjande har vidare behandlats i flera kammarrättsavgöranden. I en dom från Kammarrätten i Sundsvall prövades ett fall där bilder av barnet, tagna 2016–2017, hade påträffats i styvpappans mobiltelefon. Socialnämnden beslutade om omedelbart omhändertagande, vilket fastställdes av förvaltningsrätten. Domen överklagades av barnet och dennes mamma.⁴³

Kammarrätten ansåg att det förelåg betydande oklarheter kring fotografierna. Bilderna saknades i utredningen, nämnden hade inte sett dem och såväl antalet bilder som tidpunkterna för när de tagits var oklara. Nämndens utredning byggde uteslutande på polisens beskrivning av bilderna. Barnet, som vid tiden var 17 år, liksom styvpappan och mamman, lämnade samstämmiga uppgifter om att bilderna tagits frivilligt och utan påtryckningar. Den enda kvarstående oklarheten avsåg varför styvpappan hade sparat bilderna i en låst mapp i sin mobiltelefon. Vid en samlad bedömning fann kammarrätten att omständigheterna inte kunde bedömas utgöra otillbörligt utnyttjande och avlog därför nämndens ansökan om vård.⁴⁴

Ett annat mål som behandlar *otillbörligt utnyttjande* är Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 1412-24, där barnet uppgavs ha utsatts för ofredanden av en av vårdnadshavarna. Barnet berättade i mars 2023 för skolpersonal om ofredandena och vidhöll därefter sina uppgifter inför bland annat polis, socialtjänst och sjukvård. Barnet kunde även redogöra för detaljer och tidpunkter. Förvaltningsrätten bedömde att barnet hade lämnat en sammanhängande och konsekvent berättelse och att hon, med hänsyn till sin ålder och mognad, förstod innebörden och konsekvenserna av de uppgifter som lämnades. Uppgifterna ansågs därför tillförlitliga, och förvaltningsrätten fann att barnet hade utsatts för otillbörligt utnyttjande. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.⁴⁵

2.3.1.3 *Brister i omsorgen*

⁴⁰ Prop. 1989/90:28, s. 65.

⁴¹ Ibid., s. 107.

⁴² HFD 2014 ref. 46.

⁴³ Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-03-16 i mål nr 113-20.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Kammarrätten i Stockholm, dom 2024-04-18 i mål nr 1412-24.

Brister i omsorgen syftar på situationer där barnet utsätts för vanvård, exempelvis genom misskötsel av hygien, kläder eller mat.⁴⁶ Detta omfattar situationer där den materiella omsorgen brister i sådan grad att barnets hälsa riskerar att skadas, liksom fall där tillsynen eftersätts så att barnet inte tillförsäkras det skydd som är nödvändigt med beaktande av barnets ålder och behov.⁴⁷ Under brister i omsorgen hör även fall där vårdnadshavarna underlåter att säkerställa att barnet erhåller nödvändig medicinsk behandling, exempelvis då barnet inte får en behövlig blodtransfusion eller då ett barn med funktionsnedsättning inte får nödvändig behandling. Psykisk och känslomässig försummelse utgör likaledes omständigheter som inryms i uttrycket. Det kan gälla föräldrar med missbruk eller psykisk ohälsa, men även situationer där barnet får sitta emellan vid konflikter mellan föräldrarna.⁴⁸

Brister i omsorgen behandlas bland annat i RÅ 1992 ref. 6. Målet rörde ett tvåårigt barn som omhändertogs av socialnämnden i april 1991 till följd av påstådda brister i den fysiska omvårdnaden från moderns sida. Anmärkningar gjordes avseende hygien, klädval, mathållning och sängtider. Modern hade gemensam vårdnad tillsammans med fadern, men hade ensam haft den faktiska vårdnaden om barnet sedan födelsen. Länsrätten biföll nämndens ansökan och kammarrätten ändrade inte beslutet.⁴⁹

Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade att moderns livssituation var ansträngd och svår, men poängterade att en vårdnadshavares egna problem inte ensamt kan utgöra skäl för att omhänderta ett barn enligt LVU. Domstolen fann att det som framkommit i målet inte utgjorde tillräckligt underlag för att kunna konstatera att det, på grund av brister i omsorgen, förelåg en påtaglig risk för att barnet skulle skadas. För att barnet ska kunna beredas vård enligt LVU krävs att barnet missköts allvarligt i fråga om den fysiska omsorgen, vilket inte ansågs vara fallet här. Högsta förvaltningsdomstolen ändrade därför kammarrättens och länsrättens domar och avslog ansökan.⁵⁰

Brister i omsorgen behandlades även i HFD 6062-14, där ett två månader gammalt barn placerades i familjehem med stöd av SoL, eftersom barnets mamma inte klarade av att ta hand om barnet. När barnet var sex månader gammalt fastställdes faderskapet, och fadern begärde under sommaren 2013 att placeringen i familjehemmet skulle upphöra.

I april 2014 beslutade socialnämnden att omedelbart omhänderta barnet, eftersom barnet uppvisade psykiska och fysiska symtom till följd av den påbörjade hemtagningsprocessen. Nämnden ansökte därefter om beredande av vård enligt 2 § LVU med motiveringen att fadern brast i omsorgen av barnet.

⁴⁶ Prop. 1989/90:28, s. 107.

⁴⁷ Ibid., s. 65.

⁴⁸ Ibid., s. 65 och 107–108.

⁴⁹ RÅ 1992 ref. 6.

⁵⁰ Ibid.

Förvaltningsrätten avslog ansökan. Kammarrätten ändrade dock förvaltningsrättens dom och beslutade att barnet skulle beredas vård, med hänvisning till faderns ovilja att anpassa umgängesschemat utifrån barnets reaktioner samt att han förringade barnets behov av de primära anknytningspersonerna i familjehemmet. Detta ansågs utgöra en omsorgsbrist.⁵¹

I Högsta förvaltningsdomstolen prövades om faderns agerande utgjorde brister i omsorgen enligt 2 § LVU. Domstolen konstaterade att faderns önskan om regelbundet och frekvent umgänge med barnet var ett naturligt och befogat agerande under hemtagningsprocessen. Faderns agerande kunde därmed inte anses utgöra brister i omsorgen i lagens mening, och det förelåg därför inga förutsättningar för tvångsvård.⁵²

2.3.1.4 Något annat förhållande i hemmet

Uttrycket *något annat förhållande i hemmet* innefattar situationer som faller utanför de ovan nämnda rekvisiten, exempelvis fall där missförhållandena i hemmet beror på en vårdnadshavares sambo snarare än på vårdnadshavaren själv. Även förhållanden där en förälder inte knyter an till sitt barn eller lever i en sjuklig symbios med barnet omfattas av uttrycket.⁵³

Högsta förvaltningsdomstolen har i två mål funnit att rekvisitet *något annat förhållande i hemmet* inte varit uppfyllt och därför avslagit socialnämndens ansökningar. Det första målet rörde en familj från Irak som vistats i Sverige sedan 2009. I familjen fanns fyra barn som bodde tillsammans med modern efter att föräldrarna skilt sig. Modern hade psykiska problem och hade tidigare mottagit hjälpinsatser i hemmet, vilka bedömdes som otillräckliga, och placerades därför tillsammans med barnen på ett HVB-hem. I april 2012 dödshotades modern via brev. Mot denna bakgrund ansökte socialnämnden om att bereda barnen vård enligt 2 § LVU och menade att det förelåg en påtaglig risk för att barnens hälsa och utveckling skulle skadas till följd av förhållanden som kunde anses utgöra annat förhållande i hemmet. Förvaltningsrätten ansåg att föräldrarna hade viljan att tillgodose barnens bästa och ge dem en god uppfostran men fann ändå att det förelåg skäl att anta en påtaglig risk för skada för barnen på grund av hemförhållandena i den mening som avses i 2 § LVU. Nämndens ansökan bifölls därför. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.⁵⁴

Högsta förvaltningsdomstolen gjorde emellertid en annan bedömning och fastslog att 2 § LVU syftar till att skydda barn från missförhållanden som orsakas av en vårdnadshavare eller någon annan i barnens närhet. Hoten riktade mot barnens moder ansågs inte uppfylla detta krav och utgjorde därför inte ett sådant förhållande i hemmet som avses i LVU. Domstolen upphävde

⁵¹ HFD 6062-14.

⁵² Ibid.

⁵³ Prop. 1989/90:28, s. 108.

⁵⁴ HFD 2014 ref. 23.

därmed underinstansernas avgöranden och avslog nämndens ansökan om vård. I domen framhöll Högsta förvaltningsdomstolen dessutom att det finns andra rättsregler till skydd för personer som utsätts för hot.⁵⁵

I det andra målet blev modern till två barn utsatt för våld av fadern vid en händelse i april 2013. Till följd av händelsen meddelades fadern kontaktförbud gentemot modern och dömdes för ringa misshandel. Socialnämnden beslutade i februari 2014 att omedelbart omhänderta barnen och beslutade även, med stöd av 14 § LVU, att barnens vistelseort inte fick röjas. Därefter ansökte nämnden om att barnen skulle beredas vård enligt LVU, med hänvisning till att det förelåg en påtaglig risk för att barnen skulle skadas till följd av det våld fadern utsatt modern för, samt en risk för att fadern skulle komma att skada modern allvarligt. Förvaltningsrätten avslog nämndens ansökan, medan kammarrätten biföll den.⁵⁶

Högsta förvaltningsdomstolen var kritisk till kammarrättens avgörande och menade att kammarrätten hade fäst alltför stor vikt vid att ett beslut om vård enligt LVU krävdes för att beslutet om att barnens vistelseort inte fick röjas skulle kunna upprätthållas. Domstolen betonade att 14 § LVU förutsätter att det föreligger ett vårdbehov och är avsedd för situationer där en vårdnadshavare äventyrar barnets vård, med hänvisning till förarbetena. Högsta förvaltningsdomstolen fann att risken för att fadern skulle söka upp modern, liksom de potentiella konsekvenser detta skulle kunna få för barnen, inte utgjorde ett annat förhållande i hemmet i den mening som avses i 2 § LVU. Något vårdbehov förelåg därmed inte, och kammarrätten borde därför ha avslagit ansökan.⁵⁷

2.3.2 Påtaglig risk för skada

Frasen *påtaglig risk för skada* infördes i tvångsvårdslagstiftningen för barn och unga genom införandet av LVU år 1990. Tidigare användes begreppet "*fara*" som en grundläggande förutsättning för att bereda vård i miljöfallen och "*allvarlig fara*" som förutsättning i beteendefallen. Efter socialreformens ikraftträdande år 1982 inleddes diskussioner om att begreppet "*fara*" var alltför vagt och abstrakt för att beskriva förutsättningarna för tvångsomhändertagande av barn och unga. Detta ansågs ge utrymme för subjektiva antaganden och godtyckliga tolkningar. Socialberedningen föreslog därför att begreppet "*fara*" skulle ersättas med "*skada*" eller "*stor risk för skada*". I propositionen ansågs emellertid att tillämpningen av en skyddslagstiftning för barn och unga inte bör vila på förutsättningen att barnet redan ska ha drabbats av en konstaterad skada. Uttrycket "*stor risk*" bedömdes dessutom kunna leda till en mer restriktiv tolkning än vad som varit avsett. Utredaren föreslog i

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ HFD 2015 ref. 27.

⁵⁷ Ibid.

stället att begreppet "*fara*" skulle ersättas med "*uppenbar risk*", i syfte att precisera vad som i praktiken redan ansågs gälla vid tidpunkten.⁵⁸

I propositionen betonades att tvångsomhändertagande av barn och unga är en mycket ingripande åtgärd, både för barnet och för barnets föräldrar. Av rätts-säkerhetsskäl bedömdes det därför angeläget att lagstiftningen preciserades och gjordes så tydlig som möjligt. Vidare diskuterades att begreppet "*fara*" var för vagt och otydligt och borde ersättas med ett klarare och mer preciserat uttryck. Begreppet "*risk*" ansågs mindre laddat än "*fara*" och bedömdes därför bättre lämpat i lagtext. I propositionen konstaterades även att det för omhändertagande enligt lagen måste föreligga en klar och konkret risk för skada på barnets hälsa eller utveckling, och att risknivån därför behövde preciseras. De begrepp som övervägdes var "*risk som inte är ringa*", "*uppenbar risk*" och "*påtaglig risk*".⁵⁹

Uttrycket "*risk som inte är ringa*" ansågs inte tillräckligt tydligt markera att det rörde sig om en klar och konkret risk för skada, utan användes normalt i lagstiftningen för att beskriva övergående störningar eller andra tillfälliga olägenheter. Begreppet "*uppenbar risk*" tillstyrktes av flera remissinstanser, medan andra ansåg att uttrycket kunde uppfattas som en skärpning av förutsättningarna för tvångsomhändertagande. Denna uppfattning delades i propositionen, som framhöll att syftet med ändringen av ordvalet var att förtydliga, inte att sakligt ändra, förutsättningarna för tvångsvård. "*Uppenbar risk*" bedömdes därmed inte vara ett lämpligt uttryck. I stället föreslogs att begreppet "*påtaglig risk*" skulle ersätta "*fara*". I propositionen menades att uttrycket "*påtaglig risk för skada*" var väl avvägt för att ange den risknivå som krävs för tvångsomhändertagande av barn och ansågs tydligare än det mer diffusa begreppet "*fara*".⁶⁰

Uttrycket *påtaglig risk för skada* diskuterades i RÅ 1995 ref. 46. I maj 1994 omhändertogs ett barn omedelbart enligt 6 § LVU samtidigt som modern till barnet intogs för vård enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, på grund av en psykisk störning av allvarlig art. Vården enligt LPT pågick i drygt en månad. Socialnämnden ansökte i juni 1994 om att barnet skulle beredas vård enligt LVU. Länsrätten biföll ansökan och kammarrätten gjorde samma bedömning. I kammarrätten var dock två ledamöter skiljaktiga och menade att någon påtaglig risk för att barnet skulle skadas inte förelåg.

Högsta förvaltningsdomstolen tog ställning till frågan om en påtaglig risk för skada kunde anses föreligga och konstaterade att uttalanden från barnpsykiatriska experter i målet skulle beaktas. Av dessa framgick att det rädde betydande osäkerhet både kring sannolikheten för att barnet skulle skadas och kring när eventuella skador kunde uppstå. Det gick inte heller att med

⁵⁸ Prop. 1989/90:28, s. 60–61.

⁵⁹ Ibid., s. 61–62.

⁶⁰ Ibid., s. 62–63.

säkerhet uttala sig om skadornas möjliga allvarlighetsgrad, om de skulle utvecklas. Mot denna bakgrund ansågs någon påtaglig risk för skada inte föreligga och förutsättningarna för vård enligt LVU därmed inte vara uppfyllda. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde därför beslutet om vård.⁶¹

Även RÅ 1995 ref. 64 behandlar riskrekvisitet. Målet rörde en familj där modern till följd av en hjärnskada hade viss funktionsnedsättning. Modern erhöll hjälp och stöd genom insatser enligt SoL, vilka hon själv hade begärt och samtyckt till. Socialnämnden menade att insatserna var av sådan omfattning att vårdansvaret i praktiken hade övergått till nämnden, vilket enligt nämnden innebar en påtaglig risk för barnens hälsa och utveckling. Både länsrätten och kammarrätten avslag nämndens ansökan.

En betydande del av nämndens bevisning i Högsta förvaltningsdomstolen bestod av ett yttrande från Socialstyrelsen, författat av en psykolog och psykoterapeut. Hon uttalade att det för barn i en sådan situation som den aktuella fanns en stor risk för skada på längre sikt, att modern hade svårigheter att tillgodose barnens behov och att de befintliga stödinsatserna endast tillfälligt kompenserade för bristerna. En familjehemsplacering bedömdes därför vara det bästa alternativet för barnen.⁶²

Psykologen och psykoterapeuten hade dock inte själv träffat modern eller barnen utan baserade sin bedömning på generella erfarenhetssatser om framtida risker för barnen. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att denna bevisning inte tydligt visade att det förelåg en påtaglig risk för barnens hälsa och utveckling att skadas och avslag därför nämndens ansökan.⁶³

⁶¹ RÅ 1995 ref. 46.

⁶² RÅ 1995 ref. 64.

⁶³ Ibid.

3 Roller och perspektiv i 2 § LVU

I detta avsnitt analyseras den spänning som uppstår mellan barnets rätt att höras, socialnämndens ansvar att skydda barn från skadliga hemmiljöer och vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter enligt föräldrabalken och Europakonventionen. Detta avsnitt undersöker hur dessa roller förhåller sig till varandra och vilken betydelse det får för bedömningen av barns berättelser och beslut om tvångsvård.

3.1 Barnets röst

3.1.1 Allmänt

Barn ska ha rätt att komma till tals i frågor som rör dem själva. Denna princip går att finna i barnkonventionen, EU-stadgan och svensk rätt. Artikel 12 i barnkonventionen stadgar att barn har rätt att fritt uttrycka sina åsikter och bli hörda i både domstols- och administrativa förfaranden. Barnets åsikter ska vidare tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. En liknande bestämmelse följer av EU-stadgans artikel 24 och återfinns numera även i svensk rätt.

Även om barnet har rätt att komma till tals kan det i praktiken föreligga betydande svårigheter för barnet att berätta om sin situation och uttrycka sina ståndpunkter. Barn kan vara små, illa behandlade och därför sakna förmåga att sätta ord på sina upplevelser. Därtill kan barnet sakna kunskap om det språk som används av domstolar och andra myndigheter, ha en otydlig bild av sin livssituation och de valmöjligheter som finns samt ha svårt att förstå konsekvenserna av sina val, vilka de ibland kan behöva skyddas från.⁶⁴

För att säkerställa barnets rättigheter och skydda barnet i sådana situationer företräds barnet därför vanligtvis av en ställföreträdare. Detta innebär emellertid att barnets möjlighet att själv föra sin talan inför domstol eller förvaltningsmyndighet inskränks.⁶⁵ Följden kan bli en spänning mellan barnets rätt till skydd och dess rätt till delaktighet och inflytande i processen.

3.1.2 Svensk rätt

När dagens LVU infördes hade den som fyllt 15 år rätt att själv föra sin talan i mål enligt lagens 36 §. Yngre barn kunde höras om det var till nytta för utredningen och om de inte tog skada av att höras. Denna bestämmelse motsvarade den som fanns i den tidigare lagen.⁶⁶

⁶⁴ Schiratzki, s. 32.

⁶⁵ Ibid., s. 32–33.

⁶⁶ Prop. 1989/90:28, s. 124.

Förändringar genomfördes därefter under 2003. Dels infördes principen om barnets bästa i lagen⁶⁷, dels utökades barnets rättigheter. En bestämmelse infördes i dåvarande 1 § sjätte stycket som innebar att barnets inställning så långt möjligt skulle klarläggas och att hänsyn skulle tas till barnets vilja utifrån hans eller hennes ålder och mognad.⁶⁸ I propositionen konstaterades att det i svensk lagstiftning redan fanns bestämmelser med ursprung i barnkonventionens artikel 12. Det ansågs att en motsvarande bestämmelse borde införas i LVU. Syftet var att säkerställa att barnet gavs möjlighet att komma till tals i större utsträckning än vad som tidigare varit fallet. Barnet skulle därigenom ges möjlighet att påverka besluten och samtidigt känna sig delaktigt i utformningen av vården. Bestämmelsen skulle dessutom gälla även för förvaltningsdomstolarna.⁶⁹

År 2008 infördes ytterligare en bestämmelse i 1 § LVU om att barnet ska få relevant information. För att barnets inställning ska kunna klarläggas krävs att barnet får relevant information, så länge informationen inte anses olämplig. I propositionen betonades att informationen bör lämnas så tidigt som möjligt för att den dels kan ha en lugnande effekt för barnet i en obekant situation, dels kan bidra till att barnet uttrycker sin inställning tidigt i förfarandet. Informationen ska vidare anpassas så att barnet kan förstå och ta till sig den, vilket ställer krav på lyhördhet hos informatören. Den information som avses omfattar inte enbart faktauppgifter i utredningen, utan ska även ge barnet kunskap om vilka konsekvenser hans eller hennes inställning kan få samt om möjliga utfall av utredningen eller målets prövning. Samtidigt betonades att barnet ska få relevant information, inte all information. Det kan finnas hinder mot att lämna information, exempelvis om barnets vårdnadshavare inte samtycker, om barnet själv inte vill ta emot informationen eller om informationen är sekretessbelagd.⁷⁰

De ovan beskrivna bestämmelserna återfinns i dag i 36 § LVU, som trädde i kraft den 1 januari 2013. Paragrafens lydelse i första och andra stycket är följande:

Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

⁶⁷ Se avsnitt 2.2 ovan.

⁶⁸ Prop. 2002/03:53, s. 7 och 79.

⁶⁹ Ibid., s. 79–81.

⁷⁰ Prop. 2006/07:129, s. 36–40.

Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. Den som är yngre får höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det.

I den tidigare lydelsen av lagtexten fick barn under 15 år höras endast om detta bedömdes vara till nytta för utredningen. I propositionen ansågs denna formulering ge socialnämnden utrymme att avstå från att höra barnet, och formuleringen behövde därför ändras. Numera gäller i stället att barnet ska ges rätt att höras oavsett om socialnämnden eller domstolen anser att hörandet är till nytta för utredningen.⁷¹

I propositionen förtydligades även innebörden av att barnets ålder och mognad ska tillmätas betydelse vid beslut. FN:s barnrättskommitté har uttalat att både ålder och mognad ska beaktas, men framhållit att ålder i sig inte utgör ett självständigt kriterium, eftersom det saknas fasta åldersgränser för när ett barn kan delta på ett meningsfullt sätt i beslutsfattande. Med mognad avses barnets förmåga att förstå och bedöma konsekvenserna av den aktuella frågan.⁷²

3.2 Socialnämndens ansvar

3.2.1 Allmänt

Kommunerna har det yttersta ansvaret, genom socialnämnderna och socialtjänsten, för att skydda barn och unga. Av 18 kap. 1 § SoL framgår att socialnämnden ska främja att barn och unga ges förutsättningar att växa upp under trygga och goda förhållanden. Socialnämnden ansvarar dessutom för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. Detta ansvar innefattar bland annat möjligheten att placera barn utanför det egna hemmet, om barnets bästa motiverar det. Ansvaret ska utövas i nära samarbete med vårdnadshavaren eller annan som står för barnets dagliga omsorg.⁷³ Vården utanför hemmet kan genomföras i familjehem, stödhem eller hem för vård eller boende, och socialnämnden ansvarar för att barnet får god vård.⁷⁴ Insatser och vård inom socialtjänsten är frivilliga och kräver samtycke.⁷⁵ Av 21 kap. 1 § fjärde stycket SoL framgår att det vid vård för barn i familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende samt för insatser i form av boende i bostäder med särskilt stöd alltid krävs samtycke från barnets vårdnadshavare.

Vid alla åtgärder som rör barn ska socialnämnden i första hand beakta barnets bästa, och hänsyn ska tas till barnets åsikter vid bedömningen. Om ett beslut

⁷¹ Prop. 2012/13:10, s. 37–38.

⁷² Ibid., s. 38–39.

⁷³ Se 18 kap. 5 § SoL.

⁷⁴ Se 9 kap. 1 och 10 §§ SoL.

⁷⁵ Se 21 kap. 1 § SoL och 1 § första stycket LVU.

eller annan åtgärd i stället rör vård- eller behandlingsinsatser för ett barn ska det som är bäst för barnet vara avgörande.⁷⁶ Med ett barn i SoL:s mening avses en person under 18 år.⁷⁷ I 3 kap. 2–4 §§ SoL framgår även att barnet ska ha rätt att föra fram sina åsikter, att barnet ska få information samt att barn som fyllt 15 har rätt att föra sin egen talan.

3.2.2 Socialnämndens möjlighet att vidta utredningsåtgärder utan samtycke

Huvudregeln är att socialnämndens utredningar ska ske i samförstånd med vårdnadshavaren. I vissa situationer kan dock socialnämnden vidta utredningsåtgärder utan vårdnadshavarens samtycke.

SoL kompletterades år 1997 med bestämmelserna i nuvarande 20 kap. 3–5 §§. Under flera års tid hade kritik riktats mot socialtjänstens utredningar, bland annat mot att utredningar bedrevs bakom den enskildes rygg, varför ett förtydligande ansågs nödvändigt. Förtydligandet innebar att socialtjänsten, även utan vårdnadshavarens samtycke, får inleda och genomföra en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd. Socialtjänsten får ta hjälp av sakkunniga i utredningen eller ta andra kontakter som behövs för att utreda insatsbehoven.⁷⁸ Med sakkunnig avses exempelvis barnpsykologisk eller medicinsk expertis, medan övriga kontakter avser exempelvis familj, skola, daghem och fritidshem. Vidare ska en proportionalitetsbedömning göras, eftersom utredningen inte får bedrivas på ett sätt som i onödan utsätter någon för skada eller olägenhet.⁷⁹

I propositionen anges att socialtjänsten måste vara oförhindrad att ta de kontakter som krävs för att klarlägga barnets behov av skydd om förhållandena är ”så alarmerande att det kan bli aktuellt med vård utanför hemmet”.⁸⁰ Bedömningen av när en situation kan anses vara ”så alarmerande” är emellertid svår, eftersom den ofta måste göras innan tillräcklig information har inhämtats. Om vårdnadshavaren motsätter sig utredningsåtgärder kan detta dessutom leda till svåra avvägningar mellan kravet på ett tillräckligt beslutsunderlag och hänsynen till att inte i onödan orsaka skada eller olägenhet.⁸¹

Socialtjänsten har vidare, sedan 2010, möjlighet att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke eller närvaro.⁸² För barn som nått tillräcklig ålder och mognad för självbestämmande i enlighet med 6 kap. 11 § FB har vårdnadshavarens samtycke inte behövts inhämtas. För yngre barn har vårdnadshavaren däremot kunnat förhindra samtal, eftersom denne haft bestämmanderätt

⁷⁶ 3 kap. 1 § första stycket SoL.

⁷⁷ 3 kap. 1 § andra stycket SoL.

⁷⁸ Prop. 1996/97:124, s. 109–110.

⁷⁹ Ibid., s. 180.

⁸⁰ Ibid., s. 110.

⁸¹ Leviner, s. 202.

⁸² Se nuvarande 20 kap. 7 § SoL.

i frågan. Detta har kunnat medföra utredningssvårigheter för socialnämnderna i barnavårdsutredningar, varför socialtjänstens möjligheter att samtala med barn ansågs behöva stärkas, vilket resulterade i en lagändring.⁸³

I propositionen övervägdes om vårdnadshavarens inställning borde inhämtas före socialtjänstens samtal med barnet. Detta ansågs emellertid inte nödvändigt, eftersom ett sådant krav riskerade att omöjliggöra eller fördröja samtalet. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv betonades dock att vårdnadshavaren skulle informeras om samtalet på förhand, eftersom åtgärden innebar en inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt. I propositionen betonades vidare att utgångspunkten även fortsättningsvis skulle vara att eftersträva frivillig medverkan och samförstånd med vårdnadshavarna, samt att de nya möjligheterna att samtala med barn utan samtycke var att betrakta som undantag från denna huvudregel. Socialnämnden skulle dessutom ha rådighet över samtalets former för att motverka att barnets uppgifter påverkades av vårdnadshavaren. Nämnden gavs därför möjlighet att besluta att vårdnadshavaren inte får närvara vid samtalet.⁸⁴

3.2.3 Bristande utredning i HFD 3211-11

Målet rörde socialnämndens utredning i ett ärende om omhändertagande av ett nyfött barn. Barnets mamma hade en lättare intellektuell funktionsnedsättning, och socialnämnden bedömde att hon saknade tillräcklig föräldraförmåga. Eftersom pappan inte delade denna bedömning ansåg nämnden att en frivillig placering av barnet hos honom inte var möjlig.

Nämndens utredning grundades bland annat på att barnet placerades tillsammans med pappan i ett jourhem. Jourhemsmamman uppgav där att pappan tog väl hand om barnet och att umgänget mellan barnet och mamman fungerade väl vid hennes besök. Vidare hade mamman haft praktik på en förskola inom ramen för en insats enligt LSS, där observationer gjordes av hennes omsorgsförmåga. Utredningen bestod även av två psykologutlåtanden avseende mamman samt samtal med båda föräldrarna och deras anhöriga.

Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade att nämndens utredning i stor utsträckning byggde på generella antaganden om risker för barn till föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar och att det endast är konkreta omständigheter i det enskilda fallet som kan motivera tvångsvård.

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att nämndens utredning gav stöd för att mamman hade förmåga att ta hand om sitt barn. Detta framgick av psykologutlåtandena samt av övriga samtal och observationer rörande hennes funktionsnedsättning. Det noterades även att hon hanterat graviditeten utan

⁸³ Prop. 2009/10:192, s. 16–17.

⁸⁴ Ibid., s. 19.

anmärkning och agerat adekvat under tiden omedelbart efter barnets födsel, innan omhändertagandet.

De uppgifter som talade i motsatt riktning, bland annat jourhemsmammans iakttagelser och observationerna från praktiktiden på förskolan, ansåg domstolen borde värderas med försiktighet. Förskoleobservationerna avsåg omsorg om flera barn i förskolemiljö, och jourhemsmammans bedömning grundade sig på ett begränsat antal umgängestillfällen där mamman själv upplevt sig vara övervakad.

Utredningen avseende pappan var begränsad men indikerade att han hade praktisk föräldraförmåga och kunde ta hand om barnet vid de tillfällen han ansvarade för honom. Uppgifterna från anhöriga ansåg domstolen inte gav en tydlig bild av föräldrarnas faktiska förmåga att tillgodose barnets behov och skulle därför värderas med försiktighet.

Sammantaget fann Högsta förvaltningsdomstolen att mammans omsorgsförmåga inte hade utretts i tillräcklig grad och att utredningen visat att pappan hade förmåga att ta hand om barnet. Utredningen visade därför inte att det förelåg en påtaglig risk för barnet att skadas och barnet skulle därför inte tvångsvårdas.

3.3 Föräldrarnas rättigheter och skyldigheter

3.3.1 Vårdnadshavarens ansvar

Barn är beroende av att någon annan, vanligtvis föräldrarna, tillgodoser deras behov. Av 6 kap. 1 § FB framgår att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god uppfostran. Barn ska vidare behandlas med aktning för sin person och ska inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Ansvaret för barnens behov ligger normalt på vårdnadshavaren, vilket kommer till uttryck i 6 kap. 2 § FB. Paragrafen framhåller att vårdnadshavaren ansvarar för barnets personliga förhållanden, för att barnet får den tillsyn som krävs med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt för barnets försörjning och utbildning.

För att vårdnadshavaren ska kunna uppfylla sitt ansvar har denne bestämmaderätt, vilket framgår av 6 kap. 11 och 13 §§ FB. Enligt 11 § har vårdnadshavaren rätt att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren har därför rätt att fatta beslut i frågor som rör barnets dagliga omsorg, boende samt kontakter med och insatser från myndigheter.⁸⁵ Ofta har barn två vårdnadshavare, föräldrarna, som då delar på

⁸⁵ Leviner, s. 125.

bestämmanderätten. Det innebär att vårdnadshavarna behöver komma överens och fatta beslut om barnets personliga angelägenheter gemensamt.⁸⁶

I vissa fall kan en av vårdnadshavarna ensam fatta beslut rörande barnet. Detta får ske om den andra vårdnadshavaren av någon anledning är förhindrad, och gäller beslut som inte utan olägenhet kan uppskjutas. En vårdnadshavare får dock inte ensamt fatta beslut som är av ingripande betydelse för barnets framtid, såvida inte barnets bästa kräver det.⁸⁷ Detta innebär att en vårdnadshavare normalt endast kan fatta beslut ensam i frågor som rör den dagliga omsorgen för barnet, och att vårdnadshavaren därför i många frågor kan sägas ha vetorätt.⁸⁸

3.3.2 Rätten till privat- och familjeliv

En vårdnadshavare skyddas genom rätten till privat- och familjeliv i artikel 8 EKMR, som stadgar att offentliga myndigheter endast får ingripa i enskildas privat- och familjeliv om det finns stöd i lag och om ingripandet i ett demokratiskt samhälle än nödvändigt för att exempelvis förebygga brott, skydda hälsa och moral eller andras fri- och rättigheter.

Rätten till privat- och familjeliv har prövats av Europadomstolen i ett antal mål. Det första av dessa, *Olsson I mot Sverige*, gällde omhändertagande och familjehemsplacering av tre barn. Europadomstolen undersökte inledningsvis om den svenska LVU-lagstiftningen uppfyllde kravet på förutsebarhet och uttalade att reglerna visserligen var allmänt hållna och gav stort utrymme för skönsmässig bedömning. En heltäckande och mer detaljerad reglering ansågs dock inte vara möjlig, och utrymmet för skönsmässig bedömning bedömdes därför som rimligt och godtagbart.⁸⁹ Därefter uttalade domstolen att den svenska lagstiftningen var tydligt utformad för att skydda barn och att inskränkningen i rätten till privat- och familjeliv hade ett legitimt ändamål.⁹⁰ Domstolen ansåg även att de svenska myndigheterna hade haft godtagbara skäl för att vårda barnen.⁹¹

Europadomstolen kritiserade dock socialtjänstens beslut att placera barnen både långt ifrån varandra och långt ifrån föräldrarna, vilket försvagade banden mellan familjemedlemmarna och försvårade möjligheterna till både umgänge och en lyckad återförening.⁹² Sammantaget ansåg domstolen att de vidtagna åtgärderna inte var proportionerliga i förhållande till det legitima syfte

⁸⁶ Se 6 kap. 13 § första stycket FB.

⁸⁷ Se 6 kap. 13 § andra stycket FB.

⁸⁸ Leviner, s. 125.

⁸⁹ *Olsson v. Sweden* (no. 1), para. 62–63.

⁹⁰ *Ibid.*, para. 65.

⁹¹ *Ibid.*, para. 74 och 77.

⁹² *Ibid.*, para. 81.

som eftersträvades och rätten till privat- och familjeliv i artikel 8 EKMR hade därmed kränkts.⁹³

Ett andra mål, *Andersson mot Sverige*, rörde umgängesbegränsningar och begränsad kontakt via telefon och brev mellan barn och föräldrar. Europadomstolen konstaterade att de svenska myndigheterna hade haft lagstöd för de berörda begränsningarna och att den svenska lagstiftningen hade ett legitimt syfte.⁹⁴ Domstolen fann dock att begränsningarna varit långtgående och att de, för att kunna rättfärdigas, behövde vara grundade på starka skäl och förenliga med målet att återförena familjen.⁹⁵ Begränsningarna i umgänge och kontakt bedömdes som oproportionerliga i förhållande till vårdens syfte, och rätten till privat- och familjeliv ansågs därför ha kränkts.⁹⁶

I ett tredje mål, *Dolhamre mot Sverige*, betonade Europadomstolen att barns intressen i mål om omhändertagande kan ges företräde framför föräldrarnas intressen.⁹⁷ Målet avsåg förlängning av vård och umgängesrestriktioner. Domstolen fann att socialnämndens utredning, som grundades på det äldsta barnets uppgifter om missförhållanden, var tillräckligt underbyggd och noterade att vårdnadshavarna agerat i strid med barnens bästa genom att dyka upp oanmälda vid barnens boende.⁹⁸ De svenska myndigheterna ansågs därför ha haft lagstöd för att förlänga vården.⁹⁹ Umgängesbegränsningarna bedömdes som proportionerliga, bland annat eftersom syskonen fick ha kontakt med varandra och vårdnadshavarna erhöll regelbunden information. Det ansågs därför tydligt att de svenska myndigheternas mål var att återförena familjen.¹⁰⁰ Sammantaget fann Europadomstolen att det inte hade skett en kränkning av artikel 8 EKMR.¹⁰¹

Europadomstolen har kommit till liknande slutsatser i ett flertal andra mål.¹⁰²

Sammantaget har Europadomstolen således konstaterat att barnets behov av skydd kan ges företräde framför föräldrars rätt till privat- och familjeliv. Samtidigt har domstolen framhållit att myndigheterna i första hand ska verka för att stärka föräldrarnas förmåga att ta hand om sina barn och, när barn placeras utanför hemmet, aktivt arbeta för en återförening mellan barn och föräldrar.

⁹³ Ibid., para. 83–84.

⁹⁴ Margareta and Roger Andersson v. Sweden, paras. 85 och 87.

⁹⁵ Ibid., para. 95.

⁹⁶ Ibid., para. 97.

⁹⁷ Dolhamre v. Sweden, para. 111.

⁹⁸ Ibid., paras. 112 och 114.

⁹⁹ Ibid., para. 115.

¹⁰⁰ Ibid., para. 123.

¹⁰¹ Ibid., paras. 119 och 125.

¹⁰² Se bland annat K. and T. v. Finland och Johansen v. Norway.

4 Högsta förvaltningsdomstolens bedömning av barns berättelser och föräldrars invändningar

4.1 Barnets egna uppgifter

Barnets egna uppgifter har ofta stor betydelse i mål om vård enligt 2 § LVU, särskilt när annan stödbevisning är begränsad. Samtidigt är tvångsvård mycket ingripande, vilket ställer höga krav på domstolarnas bevisvärdering. I detta avsnitt analyseras därför hur barnets berättelse bedöms i praxis, med fokus på HFD 2017 ref. 42 och HFD 2014 ref. 46.

4.1.1 Allmänt

Gemensamt för både HFD 2017 ref. 42 och HFD 2014 ref. 46 är att domstolarna konstaterade att barnets bästa ska vara avgörande för beslut enligt LVU. I 2017 års fall konstaterades även att barnets bästa ska ges företräde vid eventuella konflikter mellan barnets bästa och andra intressen. Domstolarna påpekade vidare att tvångsomhändertaganden är mycket ingripande, både för barnet och för barnets familj, och att det därför ställs höga krav på utredningen.

Av domarna framgick även att utredningen ska omfatta både tidigare förhållanden och en framåtblickande bedömning av vilka risker barnet kan utsättas för om vård inte beslutas. Riskbedömningarna kommer ofrånkomligen att bygga på antaganden, vilka måste vara väl underbyggda även om viss osäkerhet är ofrånkomlig.

Domstolarna resonerade även kring barns uppgifter om hemförhållanden och menade att om ett barns uppgifter om misshandel eller andra allvarliga missförhållanden får stöd av övrig utredning kan de normalt ligga till grund för slutsatsen att sådana missförhållanden förekommit. Ofta saknas dock annan utredning, samtidigt som föräldrarna förnekar uppgifterna. I sådana fall ska, vid bedömningen av uppgifternas tillförlitlighet, barnets berättelse tillmätas stor vikt, liksom barnets subjektiva upplevelse av hemförhållandena. I 2017 års fall menade domstolen dessutom att även yngre barns uppgifter måste, mot bakgrund av lagstiftningens syfte, kunna tillmätas sådan betydelse att de ensamma kan motivera ett omhändertagande.

4.1.2 HFD 2017 ref. 42

4.1.2.1 *Bakgrund*

Målet rörde ett femårigt barn som på förskolan berättade att hennes föräldrar utsatt både henne och hennes syskon för fysiskt våld. Förskolan gjorde därför en anmälan till socialtjänsten och en utredning inleddes i september 2016.

Barnet ska i samtal med socialtjänsten ha uppgett att hennes pappa ”nästan varje dag” slog henne med en pinne, ett skohorn, en toffel eller med öppen hand och att detta gjorde ont. Hon berättade även att mamman inte slog barnen, utan kallade på pappan när syskonen bråkade med varandra. Han kom då och slog dem. Barnet förklarade vidare att hon brukade gömma sig bakom soffan för att undvika att bli slagen.

Vid senare samtal hos socialtjänsten ändrade barnet delvis sina uppgifter och uppgav att föräldrarna både skrek och slogs hemma, samt att mamman hade slagit henne på armar och ben med en toffel och ett skohorn. I efterföljande polisförhör berättade barnet att både hon och hennes syskon blivit slagna av båda föräldrarna med en pinne, ett vitt skohorn, på benen. Hon uppgav även att mamman brukade slå henne med en rosa toffel på armar och ben. Barnet förklarade att det enbart var mamman som slog och att hon inte visste varför hon tidigare sagt att det var pappan som slog henne.

Uppgifterna tillbakavisades av barnets föräldrar, och hennes syskon menade också att det inte förekom våld i hemmet.

Förvaltningsrätten biföll nämndens ansökan om att barnet skulle beredas vård med stöd av LVU. Föräldrarna överklagade beslutet och kammarrätten biföll överklagandet och avslog därmed nämndens ansökan. Kammarrätten ansåg att barnets uppgifter huvudsakligen var tillförlitliga och att barnet vidhöll att det förekom våld i hemmet. Uppgifterna om våldet och vem som slagit henne hade dock ändrats under utredningens gång, och beskrivningarna var vaga och odetaljerade. Kammarrätten menade därför att utredningen inte gav tillräckligt stöd för att det förelåg en påtaglig risk för att barnets hälsa och utveckling skulle skadas.

Både socialnämnden och barnet överklagade kammarrättens dom och målet togs upp till prövning i Högsta förvaltningsdomstolen.

4.1.2.2 Kriterierna för värdering av barnets berättelse

Högsta förvaltningsdomstolen uttalade i målet vad som bör beaktas vid värderingen av ett barns berättelse. Vad som bör beaktas är:

- i vilket eller vilka sammanhang uppgifterna lämnats,
- på vilket sätt uppgifterna lämnats,
- om berättelsen är sammanhängande, konsekvent, tydlig, och detaljrik,
- om uppgifterna vidhållits, och
- barnets ålder och mognad och förståelse för innebörden och konsekvenserna av att uppgifterna lämnas.

4.1.2.3 *Högsta förvaltningsdomstolen bedömning*

Vad som skulle prövas i domstolen var om de uppgifter om missförhållanden i hemmet som lämnats av ett sexårigt barn var så tillförlitliga att de kunde utgöra underlag för bedömningen av om förutsättningarna för vård enligt 2 § LVU var uppfyllda.

Barnet berättade för förskolepersonal, i samtal med socialtjänsten och under polisförhör om föräldrarnas våld mot henne och hennes syskon i tillrättavissande syfte. Hon bekräftade därefter dessa uppgifter i familjehemmet och inför sin ställföreträdare. Berättelsen vidhölls dessutom under lång tid, trots att hon gav uttryck för hemlängtan. Vidare tycktes hon förstå att hennes uppgifter medförde att hon placerades utanför hemmet. Hon hade även vid flera tillfällen uttryckt att hon inte ville flytta hem förrän föräldrarna slutat slå henne och utvecklat strategier för att komma undan våldet om vården skulle upphöra.

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att tilltron till barnets berättelse inte rubbades av de till viss del motstridiga uppgifter hon lämnat. Domstolen ansåg vidare att föräldrarnas förklaring, enligt vilken förskolepersonalen skulle ha påverkat barnet att ljuga, framstod som osannolik. Syskonens förnekanden gav heller inte anledning att ifrågasätta barnets berättelse. Högsta förvaltningsdomstolen fann därför att det var tillräckligt utrett att de missförhållanden i hemmet som barnet berättat om faktiskt förekom. Eftersom föräldrarna förnekade barnets uppgifter och inte samtyckte till vården skulle barnet beredas vård enligt LVU.

4.1.3 HFD 2014 ref. 46

4.1.3.1 *Bakgrund*

Även HFD 2014 ref. 46 rör bedömningen och värderingen av ett barns berättelse. Målet rör en flicka som vid tiden för nämndens ansökan var 15 år gammal. Hon kom till Sverige som asylsökande tillsammans med sin far och yngre syster år 2009 och uppgav då att de kom från Uzbekistan. Senare uppgav de att familjen år 1999 flyttade från Uzbekistan till Ryssland och att de därefter kom till Sverige från Ryssland. Det framkom också att en kvinna som bott tillsammans med familjen var barnets mor. Även familjens identitetsuppgifter hade ändrats.

I maj 2012 uppgav barnet för socialtjänsten att hon blivit slagen av sin far vid flera tillfällen och placerades tillfälligt hos sin kontaktfamilj. Fadern samtyckte initialt till placeringen, men tog tillbaka sitt samtycke efter att ha återvänt från en resa till Ryssland. Han uppgav då att han avsåg att återvända till Ryssland och ville ta med sig barnet.

Barnet blev omedelbart omhändertagen i december 2012 och i januari 2013 ansökte nämnden om att hon skulle beredas vård med stöd av LVU. Förvaltningsrätten biföll ansökan medan kammarrätten ändrade förvaltningsrättens dom och avslog nämndens ansökan.

4.1.3.2 Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Socialnämnden gjorde gällande att barnet utsatts för fysisk och psykisk misshandel samt otillbörligt utnyttjande till följd av hedersrelaterat beteende från faderns sida. Påståendet om fysisk misshandel vilade huvudsakligen på barnets egna uppgifter, vilka endast i begränsad utsträckning fick stöd av annan bevisning. Viss indirekt stödbevisning förekom, bland annat genom uppgifter från kamrater och vittnesmål från lärare som beskrev en beteendeförändring hos barnet våren 2012. Hon var då mer ledsen och berättade att det hänt något som hade med hennes far att göra. Socialnämnden anförde även att barnet mått dåligt under en längre tid, vilket hade yttrat sig genom självskadebeteende. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg dock att barnets självskadebeteende inte i sig visade på allvarliga brister i tidigare hemförhållanden.

Domstolen prövade därefter om barnets uppgifter om fysisk misshandel var tillräckliga för att motivera tvångsvård enligt LVU. Barnets berättelse var relativt detaljrik och innehöll konkreta beskrivningar av misshandel vid flera tillfällen, bland annat om hur fadern misshandlade henne vid upprepade tillfällen under en helg. Vissa uppgifter ändrades dock under ärendets gång och framstod som inbördes motsägelsefulla, särskilt avseende moderns närvaro samt våldets omfattning och frekvens.

Vid trovärdighetsbedömningen beaktade domstolen även vad som framkom om relationen mellan barnet och hennes mamma. Barnet uppgav att deras relation var mycket dålig och att de inte haft kontakt efter att hon flyttat från hemmet, medan mamman menade motsatsen. Enligt mamman hade de en god relation och haft kontakt. Barnet ska bland annat ha skickat bilder på sig själv till mamman, vilket bekräftades av nämnden men förnekades av barnet, som uppgav att det i stället var hennes syster som skickat bilderna.

Av utredningen framgick vidare att barnet vid tidigare tillfällen lämnat oriktiga uppgifter om familjesituationen, vilket tillmättes mindre vikt eftersom fadern hade uppmanat henne till detta. Det kunde även konstateras att barnet hade ett intresse av att stanna i Sverige.

Högsta förvaltningsdomstolen fann sammantaget att barnets berättelse inte gav tillräckligt stöd för påståendet om fysisk misshandel. Beträffande psykisk misshandel konstaterades att fadern krävt att barnet skulle genomgå en gynekologisk undersökning för att kontrollera oskulden, och utredningen gav visst stöd för barnets uppgifter i denna del. Påståendena ansågs dock inte tillräckligt konkretiserade för att visa att det förelåg en påtaglig risk för barnets hälsa

eller utveckling. Inte heller ansågs barnet ha blivit otillbörligt utnyttjat i lagens mening. Socialnämndens överklagande avslogs därför.

4.2 Föräldrars invändningar mot påstådda missförhållanden

I mål om vård enligt 2 § LVU framför vårdnadshavare ofta invändningar mot de påstådda missförhållandena i hemmet eller mot tillförlitligheten i barnets uppgifter. Hur dessa invändningar värderas är avgörande för frågan om vårdbehov föreligger. I detta avsnitt analyseras därför domstolarnas hantering av föräldrars invändningar i praxis, med fokus på RÅ 2008 ref. 55 och HFD 2011 ref. 6.

4.2.1 RÅ 2008 ref. 55

Målet rörde ett barn som omhändertogs efter att modern uttalat allvarliga hot mot barnet och visat bristande omsorgsförmåga. Barnet omhändertogs omedelbart i december 2007. Under månaden före omhändertagandet inträffade flera händelser som aktualiserade frågan om barnet var i behov av skydd och stöd. Migrationsverket rapporterade att modern inte orkade ta hand om barnet och att hon uppgett att barnet tillkommit till följd av en våldtäkt. Vidare hade modern slagit barnet i samband med ett besök hos Migrationsverket och uppgett att hon slog honom när hon kände sig frustrerad. Hon gav även uttryck för sin avsikt att döda barnet innan hon skulle återvända till Eritrea.

Socialförvaltningen genomförde ett hembesök hos modern, och barnet genomgick dessutom en hälsoundersökning. Undersökningen visade att barnet hade gått ned i vikt sedan den föregående undersökningen tio veckor tidigare, vilket tydde på att han inte fått tillräckligt med mat. Modern uttryckte även inför socialförvaltningen att hon avsåg att döda barnet. Hon uppgav dessutom att hon hade en konkret plan för hur detta skulle genomföras samt att hon även hade för avsikt att ta sitt eget liv.

Barnet placerades i ett familjehem, där det framgick att han var starkt fixerad vid mat och att han slog de andra barnen i hemmet. Vid tiden för Högsta förvaltningsdomstolens avgörande hade barnet gått upp i vikt och upphört med både matstöld och aggressivt beteende. Samarbetet mellan modern och familjehemmet var dock bristande, och familjehemsföräldrarna uppgav att de kände sig hotade av modern.

Högsta förvaltningsdomstolen uttalade att i mål med omständigheter av det slag som förelåg i det aktuella fallet bör vård enligt LVU regelmässigt beslutas för att säkerställa att barnets hälsa eller utveckling inte skadas. Domstolen framhöll att hot från en vårdnadshavare i vissa fall kan lämnas utan avseende om det finns ”grundad anledning att anta” att hoten inte varit allvarligt menade och om situationen i övrigt inte inger allvarlig oro för barnet. Mot

bakgrund av de potentiellt mycket allvarliga konsekvenser som en felbedömning kan få menade domstolen dock att det ofta är motiverat att socialnämnden under en viss tid ges möjlighet att följa barnets situation genom vård enligt LVU.

I det aktuella fallet innebar moderns uttalanden, tidigare våldshandlingar samt hennes bristande förmåga eller vilja att tillgodose barnets grundläggande omsorgsbehov att kraven på utredningen måste ställas högt för att behovet av tvångsvård skulle kunna uteslutas. I både länsrätten och kammarrätten hade stor vikt lagts vid moderns uppträdande under den muntliga förhandlingen samt hennes uppgifter om att hon inte menat allvar med hoten. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg däremot att hennes uppgifter inte kunde tillmätas sådan tyngd att hoten kunde lämnas utan beaktande. Domstolen konstaterade i stället att en vårdnadshavares uppgifter måste få stöd i annan utredning som visar att barnet inte löper risk att skadas. Sådan stödbevisning saknades i målet. Tvärtom förstärkte Migrationsverkets och socialförvaltningens iakttagelser intrycket av att modern inte förmådde ta hand om barnet. Högsta förvaltningsdomstolen fann därför att barnet skulle beredas vård enligt LVU.

I målet fanns en skiljaktig som ansåg att enbart det förhållandet att en förälder uttalar hot inte är tillräckligt för att besluta om vård enligt LVU, utan det krävs att en konkret risk föreligger. Den skiljaktige fann vidare ingen anledning att ifrågasätta länsrättens och kammarrättens bedömningar av moderns trovärdighet under de muntliga förhandlingarna och hennes uppgift om att hon inte menat allvar med hoten. Enligt den skiljaktige borde barnet därför inte ha beretts vård.

4.2.2 HFD 2011 ref. 6

I mars 2010 omhändertogs tre barn omedelbart. Socialnämnden ansökte där efter om att barnen skulle beredas vård enligt LVU, med hänvisning till fysisk och psykisk misshandel, brister i omsorgen samt annat förhållande i hemmet som innebar en påtaglig risk för barnens hälsa och utveckling. Förvaltningsrätten biföll ansökan, men kammarrätten upphävde domen och avlog nämndens talan.

Bakgrunden till ärendet var att de två äldsta barnen under hösten 2008 respektive 2009, var för sig, berättat för personal i förskolan att deras far slog dem. Förskolepersonalen hade även observerat att fadern tungkysste barnen vid hämtning och lämning. Vidare noterades att ett av barnen ibland slutade tala, inte svarade på tilltal och framstod som okontaktbar. Samma barn hade även svårigheter att leka med andra barn utanför syskonskaran.

Efter det omedelbara omhändertagandet uppmärksammade jourhemsföräldrarna att de två äldsta barnen hade blåmärken på rygg och ryggslut, vilka dokumenterades med fotografier. Det yngsta barnet hade ett blåmärke på

överarmen. Barnen uppgav även att båda föräldrarna slagit dem och använt kränkande tillmälen. Fadern påstods dessutom ha skakat det yngsta barnet och kastat ner henne i sängen. Därtill uppvisade barnen ett gränslöst och sexualiserat beteende gentemot både vuxna och varandra. Efter kammarrättens avgörande berättade dessutom barnen om att fadern utsatt dem för upprepade och allvarliga sexuella övergrepp.

Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade inledningsvis att de omständigheter som framkommit, om de lämnats oemotsagda, hade varit tillräckliga för att motivera vård enligt LVU. Domstolens prövning kom därför att fokusera på om föräldrarnas invändningar rubbade tilltron till uppgifterna eller annars medförde att ett ingripande inte var motiverat.

Föräldrarnas invändningar gick i huvudsak ut på att barnens uppgifter byggde på missförstånd. Modern uppgav initialt att hon och fadern slog barnen på händerna när de inte lydde, men tog senare tillbaka detta och menade att hon blivit missförstådd. Uppgifterna från ett av barnen, som berättat att hon haft ont till följd av att pappan slog henne, förklarades med att barnet i själva verket haft förstoppning. Det andra barnets berättelse avfärdades med hänvisning till att barnet var svår att förstå. Föräldrarna hävdade även att barnen hade bristande svenskkunskaper, något som förskolepersonalen och socialtjänstens handläggare inte instämde i. Högsta förvaltningsdomstolen fann att det saknades stöd för att förskolepersonalen misstolkat barnens uppgifter.

När det gällde de observerade tungkyssarna menade fadern att personalen överdrivit och hävdade att beteendet var vanligt förekommande. Modern hänvisade till möjliga kulturella skillnader och menade att barnen pussade fadern på hakan. Föräldrarna förnekade även kännedom om barnens avskärmningsepisoder och sexualiserade beteende. Domstolen bedömde emellertid att invändningarna var skiftande, vaga och tvetydiga och inte dementerade uppgifterna från barnen, förskolepersonalen och jourhemsföräldrarna.

Även blåmärkena ifrågasattes av föräldrarna, som menade att det rörde sig om födelsemärken. De anförde att barnen inte hade några blåmärken när de lämnades på förskolan innan det omedelbara omhändertagandet och att märkena, om de var blåmärken, uppkommit på förskolan eller i jourhemmet. Barnens uppgifter om våld påstods vara fantasier eller resultat av påverkan från jourhemsföräldrarna eller socialtjänstens personal för att få uppmärksamhet. Uppgiften att fadern skakat det yngsta barnet menade föräldrarna berodde på att barnet som lämnade uppgifterna troligtvis har ett neuropsykiatriskt funktionshinder.

Högsta förvaltningsdomstolen fann att skadorna uppenbart var blåmärken som sannolikt uppkommit genom användning av tillhygge och att inget tydde på att de uppstått efter omhändertagandet. Skadorna måste ha uppkommit när

föräldrarna fortsatt hade vård om barnen. Domstolen ansåg det även mycket osannolikt att barnen fabricerat uppgifterna för att få uppmärksamhet.

Sammanfattningsvis fann Högsta förvaltningsdomstolen att föräldrarnas invändningar inte rubbade tilltron till de uppgifter som framkommit. Förutsättningarna för vård enligt LVU var därmed uppfyllda och barnen skulle beredas vård.

5 Rättsfallsstudie

5.1 Insamling och urval

För insamlingen av kammarrättsavgöranden valde jag att använda databasen JUNO. Jag började med att söka på frasen ”HFD 2017 ref. 42”, eftersom ett av syftena med uppsatsen är att undersöka tillämpningen i underrätterna med fokus på de kriterier som presenterades i det avgörandet. Min utgångspunkt var att barnets berättelse är central i mål där domstolen hänvisar till detta rättsfall. Sökresultaten filterades på kammarrättsavgöranden från år 2025, vilket resulterade i 193 träffar. Därefter gjorde jag även en sökning på ”2 § LVU” och ”berättelse” för att identifiera mål där barnets berättelse kunde vara central även utan hänvisning till HFD 2017 ref. 42. Även här filterade jag på kammarrättsavgöranden från 2025 och fick 303 träffar.

Efter sökningarna på JUNO valde jag att inkludera de mål som handlade om och innehöll rubriker om ”beredande av vård”. Jag sorterade bort mål med exempelvis rubrikerna ”omedelbart omhändertagande”, ”upphörande av vård” och ”utreseförbud”. Vissa av de mål som jag valt att ta med innehåller både beredande av vård och utreseförbud, men i dessa fall har jag enbart läst och återgett barnets berättelse och bedömningen enligt 2 § LVU, medan jag utelämnat de delar av domarna som avsåg utreseförbud.

Under genomläsningen av målen sorterades ytterligare fall bort. Jag valde främst bort mål där barnets berättelse inte var central eller där domstolen skrivit mycket lite, eller ingenting alls, om barnets berättelse. I vissa mål grundade domstolen sin bedömning av vård enligt LVU på ett syskons berättelse. Vissa av dessa mål valdes att inkluderas eftersom syskonens berättelser var relevanta för barnet i det aktuella målet och redovisades tydligt. Andra mål sorterades bort eftersom syskonens uppgifter rörde sådant de själva utsatts för och som behandlades i ett separat mål, snarare än omständigheter som rörde barnet i det mål jag analyserade. Jag stötte även på några mål där större delen av domskälen rörde vård enligt 3 § LVU, och dessa sorterades också bort.

För studien valde jag att fokusera på kammarrättsavgöranden eftersom dessa var enklare att söka efter och gav betydligt färre träffar än förvaltningsrättsdomar. Att sortera ut relevanta förvaltningsrättsavgöranden hade varit mycket tidskrävande, och jag ansåg inte att jag hade möjlighet att göra detta inom ramen för uppsatsen. Kammarrättsavgörandena fanns dessutom lättillgängliga i JUNO. Jag bedömde även att det var fördelaktigt att inkludera kammarrättsavgöranden, eftersom det möjliggjorde jämförelser av hur förvaltningsrätterna hade bedömt samma frågor.

I en stor del av målen var kammarrättens domskäl inte särskilt utförliga, eftersom kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning. I dessa fall

har jag därför utgått från förvaltningsrättens avgörande och kompletterat med kammarrättens.

För studien valde jag att undersöka mål från september till december 2025. Jag ville analysera hur domstolarna bedömer mål i nutid och påbörjade arbetet i januari 2026. Den valda tidsperioden bedömdes därför som lämplig. Urvalet resulterade i 79 kammarrättsavgöranden. Av dessa hänvisade 64 mål till HFD 2017 ref. 42 i domskälen, medan resterande 15 inte hänvisade till avgörandet.

5.2 Genomförande av studien

Under genomläsningen av målen gjorde jag noteringar i ett Google-kalkylark. Jag antecknade vilken domstol som avgjorde målet, datum för avgörandet, vem som klagade, barnets födelseår, utgången i målet samt vilket miljörekvisit som låg till grund för beredande av vård. Jag antecknade även om barnet eller dess ställföreträdare tillstyrkte eller avstyrkte vård, om barnet vidhöll sin berättelse i domstolen, vilka av kriterierna i HFD 2017 ref. 42 som nämndes och diskuterades i domskälen samt om domstolen ansåg barnet tillförlitligt eller inte. När det gäller kriterierna om i vilket sammanhang och på vilket sätt uppgifterna lämnades ansåg jag det mer svårbedömt om kriterierna kunde anses ha diskuterats i målen, eftersom dessa ofta behandlades indirekt. Jag valde därför att anse kriterierna som diskuterade när domstolen beskrev för vem barnet berättade och när uppgifterna hade lämnats till flera olika aktörer vid flera olika tillfällen.

Vid sidan av kalkylarket förde jag anteckningar i ett separat dokument där jag noterade sådant som stack ut i målen. Dessa anteckningar användes för att identifiera likheter och skillnader mellan mål med liknande omständigheter samt för att möjliggöra jämförelser mellan olika mål.

Vid läsningen av målen fokuserade jag främst på domskälen, men jag gick även igenom parternas inställning och noterade om det fanns skiljaktiga meningar. Barnets eller ställföreträdarens inställning lästes mer noggrant än nämndens och vårdnadshavarnas, vilka jag läste mer översiktligt. Domarna innehöll generellt två delar i bedömningen: dels beredande av vård, som jag läste noggrant, dels en prövning av samtycke, vilken jag endast tog del av översiktligt eftersom samtyckesfrågan inte behandlas djupare i uppsatsen.

Under läsningen delade jag in målen i olika kategorier. Kategorierna var följande:

- Tillförlitliga och icke tillförlitliga uppgifter
- Osäkra uppgifter
- Uppgifter givna av yngre barn

- Barn som återtog sina lämnade uppgifter

Jag hade även en kategori som jag benämnde *övrigt*, vilken bland annat innehöll:

- Berättelser som baserades på äldre uppgifter
- Mål där domstolen lyfte skillnaden i beviskrav mellan LVU-mål och brottmål

Kategorierna var till viss del förutbestämda, bland annat vad gäller uppgifternas tillförlitlighet och barnets ålder. Vissa kategorier, såsom barn som återtog sina uppgifter och berättelser som baserades på äldre uppgifter, utformades dock utifrån materialet. Jag valde att göra kategorierna ömsesidigt uteslutande, även om flera mål skulle kunna tillhöra flera kategorier. Detta gällde exempelvis målen i kategorin uppgifter lämnade av yngre barn. Dessa mål hade även kunnat placeras i kategorierna tillförlitliga eller icke tillförlitliga uppgifter samt osäkra uppgifter. Jag valde dock att placera dessa mål i en egen kategori för att belysa skillnader i hur domstolarna gör bedömningar och värderar barns berättelser utifrån barnens ålder.

Jag valde därefter att utgå från dessa kategorier i detta avsnitt. Tillvägagångssättet valdes eftersom syftet med studien inte enbart är att kartlägga om och i vilken utsträckning Högsta förvaltningsdomstolens kriterier nämns i underätternas avgöranden, utan även att analysera hur barnets berättelse värderas i praktiken i mål om beredande av vård enligt 2 § LVU. Av det studerade materialet framgår dessutom att domstolarna inte alltid behandlar kriterierna från HFD 2017 ref. 42 var för sig, utan ofta gör samlade helhetsbedömningar där flera kriterier aktualiseras samtidigt och i vissa fall endast indirekt. En strikt kriterieindeldad struktur hade därför riskerat att bli mindre anpassad till domskälens faktiska utformning.

Den valda dispositionen möjliggör dessutom en analys av hur kriterierna från HFD 2017 ref. 42 samverkar i praktiken, snarare än att behandlas isolerat. Kriterierna används genomgående som en analytisk referensram inom de tematiska avsnitten, men sätts i relation till barnets ålder, mognad, berättelsens karaktär och övriga omständigheter i målen. Jag bedömde därför detta tillvägagångssätt som det mest ändamålsenliga för att fånga domstolarnas faktiska resonemang och belysa hur barns berättelser bedöms i praktiken.

5.3 Översikt av målen

Studien omfattar 79 domar meddelade under perioden september–december 2025. I detta avsnitt ges en översiktlig redovisning av materialet. Tabellerna

nedan visar bland annat vilka kriterier från HFD 2017 ref. 42 som aktualiseras i domarna och hur barnets berättelse behandlas i domskälen.

Tabell 1: Hur många av kriterierna från HFD 2017 ref. 42 som diskuteras i de olika målen

Ett kriterium diskuteras i målet	5
Två kriterier diskuteras i målet	11
Tre kriterier diskuteras i målet	24
Fyra kriterier diskuteras i målet	18
Samtliga kriterier diskuteras i målet	17
Kriterierna diskuteras inte direkt i målet	4

Tabell 2: Hur ofta nämns de olika kriterierna i målen?

I vilket eller vilka sammanhang uppgifterna lämnats	56
På vilket sätt uppgifterna lämnats	50
Berättelsens sammanhängande, konsekvens, tydlighet och detaljrikedom	61
Uppgifternas vidhållande	58
Barnets ålder, mognad och förståelse för innebörden och konsekvenserna av uppgifternas lämnande	33

Tabell 3: Antal mål där barnet tillstyrkt ansökan om vård jämfört med avstyrkt ansökan om vård

	Tillstyrkt	Avstyrkt
Barn under 15 år (med ställföreträdare)	46	5
Barn som fyllt 15 år	16	8
Annat ¹⁰³	4	

Tabell 4: Antal mål där barnet vidhöll jämfört med återtog sin berättelse

Vidhöll berättelse	46
Återtog berättelse	12
Annat ¹⁰⁴	2

¹⁰³ Innefattar mål med mer än ett barn, varav minst ett barn fyllt 15 år, där ställföreträdaren och barnet/barnen över 15 haft olika inställningar samt mål där ställföreträdaren inte avgett inställning.

¹⁰⁴ Innefattar mål med mer än ett barn där ett barn vidhållit berättelsen medan ett annat barn har återtagit samt mål med delvis vidhållande, delvis återtagande.

Framgår inte tydligt	19
----------------------	----

Tabell 5: Antal mål där barnets berättelse ansågs tillförlitlig respektive icke tillförlitlig

Tillförlitlig	59
Icke tillförlitlig	5
Ursprungliga uppgifterna tillförlitliga ¹⁰⁵	11
Återtagandet tillförlitligt ¹⁰⁶	2
Annat	2

5.4 Grunder för beredande av vård enligt 2 § LVU

5.4.1 Beskrivning av barnets berättelse

Vid min genomgång av domstolarnas beskrivning av barnets berättelse och hur domstolarna resonerade kring berättelsens tillförlitlighet kunde jag konstatera att de kriterier som oftast diskuterades med utgångspunkt i HFD 2017 ref. 42 var huruvida berättelsen var sammanhängande, konsekvent, tydlig och detaljrik samt om den vidhölls av barnet. Det kriterium som diskuterades minst frekvent var barnets ålder, mognad och förståelse för uppgifternas innebörd och konsekvenser.

I vissa fall diskuterades kriterierna inte direkt i domskälen.¹⁰⁷ Detta var fallet i ett mål som rörde ett barn, fött 2009, där domstolen i stället behandlade kriterierna indirekt. Barnet berättade om hot och kontroll i hemmet, främst från en bror. Under den muntliga förhandlingen i förvaltningsrätten vidhöll hon sina uppgifter. Hon hade under utredningen återtagit vissa uppgifter, men bekräftade dem åter under förhandlingen. Barnets mamma menade att detta visade att uppgifterna var påhittade, medan nämnden ansåg att variationen sannolikt berodde på en lojalitetskonflikt. Domstolen instämde i nämndens bedömning och ansåg att barnets uppgifter var tillförlitliga.¹⁰⁸

I några mål i studien diskuterades endast ett eller ett par av kriterierna direkt.¹⁰⁹ I ett mål hade ett barn, fött 2021, vid flera tillfällen berättat för olika aktörer, såsom jourhemmet och förskolan, om förekomst av våld i hemmet.

¹⁰⁵ Innefattar mål där barnets ursprungligt lämnade uppgifter anses tillförlitliga medan återtagandet av berättelsen anses icke tillförlitligt.

¹⁰⁶ Innefattar mål där barnet återtagit sin berättelse och dennes förklaring till detta anses tillförlitlig.

¹⁰⁷ Se exempelvis Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-16 i mål nr 4621-25 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-11-06 i mål nr 1950-25.

¹⁰⁸ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-10-10 i mål nr 2614-25.

¹⁰⁹ Se exempelvis Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-12-17 i mål nr 2271-25.

Att barnet i olika sammanhang och vid upprepade tillfällen lämnade liknande uppgifter ansågs tala för att uppgifterna kunde läggas till grund för bedömningen.¹¹⁰ I ett annat mål hade två barn, födda 2012 respektive 2016, berättat om återkommande bråk i hemmet, vilket de båda upplevde som påfrestande. Det yngre barnets berättelse ansågs sammanhängande, konsekvent, tydlig och detaljrik och bedömdes därför som tillförlitlig, trots att det äldre syskonet beskrivit konflikterna som mindre allvarliga.¹¹¹ I ett tredje mål hade ett barn, fött 2009, berättat om fysiskt våld. Det saknades annan stödbevisning för barnets uppgifter. Domstolen fäste dock vikt vid att berättelsen vidhölls konsekvent under utredningen och vid den muntliga förhandlingen samt vid att barnet, som var 16 år, uppvisade förståelse för uppgifternas innebörd. Uppgifterna bedömdes därmed som tillförlitliga.¹¹²

I många av målen gjorde domstolen en samlad bedömning av flera kriterier från HFD 2017 ref. 42.¹¹³ I ett mål hade två barn, födda 2017 respektive 2019, berättat om att en av dem blivit slagen av sin pappa. Domstolen konstaterade att båda barnen vid olika tillfällen berättade om händelsen på ett konsekvent sätt och att de vidhöll sina uppgifter. Uppgifterna ansågs därför tillförlitliga, trots barnens unga ålder.¹¹⁴

Ett annat mål rörde tre barn, födda 2012, 2014 och 2016. Det äldsta barnet hade tidigare spontant berättat om våld i hemmet och tog nu själv kontakt med skolpersonal för att upprepa uppgifterna. Hon lämnade relativt detaljerade beskrivningar av hur hon och ett syskon blivit slagna av pappan, att hon hindrades från att delta i fritidsaktiviteter samt att hon mådde dåligt över situationen. Det mellersta barnet berättade bland annat att pappan brutit hans arm, och det yngsta barnet bekräftade uppgifterna. Domstolen konstaterade att det äldsta barnet konsekvent hade vidhållit sina uppgifter och att samtliga syskon lämnat samstämmiga berättelser. Barnen visade dessutom förståelse för uppgifternas konsekvenser genom att uttrycka oro för att pappan skulle hamna i fängelse. Domstolen ansåg därför att barnens berättelser var tillförlitliga. Det äldsta syskonet hade lämnat sammanhängande, konsekventa, tydliga och detaljrika uppgifter, och domstolen redogjorde även för i vilka sammanhang barnen hade lämnat sina uppgifter. Sammantaget ansågs barnens berättelser vara tillförlitliga.¹¹⁵

Ytterligare ett mål som berörde flera kriterier rörde två barn födda 2017 och 2019, vilka vid upprepade tillfällen berättade för bland annat skolpersonal och polis om våld i hemmet. Utredningen innehöll även rättsutlåtanden avseende deras skador. Båda barnen vidhöll sina uppgifter och kunde på ett

¹¹⁰ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-10 i mål nr 5127-25.

¹¹¹ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-21 i mål nr 5321-25.

¹¹² Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-24 i mål nr 5110-25.

¹¹³ Se exempelvis Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-24 i mål nr 4825-25 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-10-02 i mål nr 2193-25.

¹¹⁴ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-22 i mål nr 4519-25.

¹¹⁵ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-09 i mål nr 4676-25.

samstämmigt sätt beskriva våldets omfattning och tillvägagångssätt. Det yngre barnet var initialt mer återhållsamt, men hade bland annat uppgett att mamman sagt åt henne att inte berätta om våldet, vilket domstolen menade talade för att hennes uppgifter borde bedömas med viss försiktighet. Med hänsyn till barnens unga ålder ansåg domstolen dock att deras berättelser inte framstod som påhittade. Vårdnadshavarnas invändningar om att barnen påverkats av socialtjänstens frågor eller av varandra ansågs inte övertygande, särskilt eftersom barnen visade medvetenhet om konsekvenserna av sina uppgifter och gav uttryck för både saknad och fortsatt rädsla. Domstolen fann därför att barnens berättelser var tillräckligt tillförlitliga för att läggas till grund för bedömningen.¹¹⁶

5.4.2 Osäkra uppgifter

I vissa mål fann domstolen att barnets uppgifter var osäkra eller borde behandlas med försiktighet.

Ett mål rörde två barn, födda 2017 respektive 2018, som berättade för skolpersonal, socialnämnden och även sin mamma att deras pappa utsatt dem för våld. Vid barnsamtal och förhör tillbakavisade dock barnen sina uppgifter om våld. Berättelserna var dessutom knapphändiga och motstridiga. Ett av barnen pekade vid ett tillfälle på sitt ben och höll upp fyra fingrar när han tillfrågades om våldet, medan det andra barnet helt förnekade att något våld förekommit. Det framgick dessutom av utredningen att barnen kunde ha svårt att uttrycka sig inför främmande personer. Domstolen ansåg att barnens uppgifter inte var så tillförlitliga som krävdes för att kunna ligga till grund för bedömningen att det förekommit fysisk misshandel i hemmet.¹¹⁷

I ett annat mål hade ett barn, fött 2010, vid flera tillfällen lämnat uppgifter om våld till olika personer, vilket domstolen menade talade för uppgifternas tillförlitlighet. Samtidigt framgick att hon periodvis inte ville tala om uppgifterna och att hon initialt återtog dem efter det omedelbara omhändertagandet. Vid den muntliga förhandlingen vidhöll hon emellertid uppgifterna igen, utan att närmare förklara ändringen. Domstolen bedömde att barnet befann sig i en lojalitetskonflikt och påverkades av omständigheterna omkring henne. Uppgifterna ansågs därför behöva behandlas med försiktighet och kunde inte ensamt ligga till grund för beslut om vård.¹¹⁸

I ett ytterligare mål hade ett barn, fött 2007, en funktionsnedsättning som krävde en försiktig värdering av hennes uppgifter. Detta innebar dock inte att hennes uppgifter, om de bedömdes som tillförlitliga, inte kunde ligga till grund för bedömningen av om det förelåg skäl för vård. På grund av funktionsnedsättningen kunde hon inte lämna detaljerade uppgifter, men hon gav

¹¹⁶ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-29 i mål nr 4831-25.

¹¹⁷ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-03 i mål nr 3292-25.

¹¹⁸ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-01 i mål nr 4651-25.

konsekventa berättelser om våld till flera olika aktörer. Hennes agerande, bland annat att hon var upprörd och själv tog kontakt med polisen, ansågs dessutom stärka tillförlitligheten. Hon visade även förståelse för uppgifternas konsekvenser trots vissa återtaganden. Domstolen bedömde därför hennes uppgifter som tillförlitliga.¹¹⁹

5.4.3 Uppgifter givna av yngre barn

Bland de undersökta målen fanns några mål där barnen i fråga var yngre, födda 2018 eller senare. I ett av målen var barnen födda 2020 respektive 2022 och hade lämnat uppgifter om att deras mamma utsatt dem för fysiskt våld. De berättade vid upprepade tillfällen om våldet för bland annat förskolepersonal och socialtjänsten. Även om uppgifterna var knapphändiga ansåg domstolen att en högre detaljeringsgrad inte kunde krävas av barn i denna ålder. Barnen kunde peka ut var på kroppen de blivit slagna och beskriva vissa situationer där våldet förekommit. Tillsammans med övrig bevisning, bland annat fotografier från förskolan som visade blåmärken och rivmärken, bedömdes uppgifterna kunna ligga till grund för vård enligt LVU.¹²⁰

I ett annat mål var barnen födda 2019, 2021 och 2022. De två äldre barnen beskrev att både de själva och det yngre syskonet utsatts för våld av båda föräldrarna. De berättade vid flera tillfällen för olika aktörer om förekomsten av våld, och uppgifterna vidhölls under hela utredningen. Föräldrarna medgav att de smiskade barnen och använde hot som uppfostringsmetod. Domstolen noterade vissa skillnader i barnens berättelser men bedömde, med hänsyn till deras låga ålder, att uppgifterna skulle värderas i ljuset av varandra. Sammantaget fann domstolen ingen anledning att ifrågasätta berättelsernas tillförlitlighet.¹²¹

I ett ytterligare mål var barnen födda 2018 respektive 2020. Det äldre barnet berättade vid flera tillfällen och för olika aktörer att föräldrarna slog honom och att även syskonet blev utsatt. Det yngre barnet svarade både ja och nej när hon tillfrågades om hon blivit slagen. Domstolen bedömde att det äldre barnet lämnat konkreta och återkommande uppgifter om våld, bland annat om i vilka situationer han blev slagen. Efter en tid hos sin moster tog han tillbaka sina uppgifter, vilket domstolen menade talade för att han befann sig i en lojalitetskonflikt. Även det yngre barnet lämnade uppgifter som hon senare återtog. Domstolen ansåg att barnens lämnande och återtagande av uppgifter måste ses i ljuset av deras ålder och mognad och bedömde att barnen inte kunde förstå innebörden och konsekvenserna av att lämna eller ta tillbaka uppgifter om våld. Barnens uppgifter bedömdes därför som tillförlitliga.¹²²

¹¹⁹ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-16 i mål nr 5514-25.

¹²⁰ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-09-09 i mål nr 2003-25.

¹²¹ Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-10-20 i mål nr 1633-25.

¹²² Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-26 i mål nr 4871-25.

5.5 Barn som inte vidhåller sin berättelse

5.5.1 Inte tillförlitligt återtagande

Det förekom i vissa mål att barnen initialt berättade om missförhållanden i hemmet men därefter, antingen i förvaltningsrätten eller i kammarrätten, återtog uppgifterna och uppgav att de inte stämde. Ett vanligt skäl som barnen angav för sina återtaganden var att de saknade sina föräldrar och ville flytta hem igen samt att de inte trivdes i det hem där de placerats.¹²³

I vissa mål uppgav barnen att de berättat om missförhållanden i hemmet eftersom de ville bort från hemmet eller skolan. Två syskon menade att de ville byta skola och bostadsort. Det ena syskonet förklarade att hon berättat om missförhållanden under en period då hon mådde dåligt och hade svårigheter i skolan, samt att hon inte reflekterat över konsekvenserna av sina uppgifter.¹²⁴ Det andra syskonet menade att hon påverkats av yttre faktorer och trott att en placering skulle vara fördelaktig. Hon uppgav även att hon höll fast vid sina uppgifter i förvaltningsrätten eftersom hon trodde att en fortsatt placering skulle lösa hennes skolproblematik.¹²⁵ I ett annat mål förklarade barnet sitt återtagande med att hon befann sig i en stressig skolsituation och att det kunde vara högljutt hemma, vilket gjorde att hon ville bo i eget boende.¹²⁶ I ytterligare fall hävdades att barnet varit "snurrit", eller att barnet haft en hjärnskakning som påverkat uppgifternas tillförlitlighet.¹²⁷ Ett annat barn menade att hon agerat i affekt och att hon, under tiden hon var placerad, insåg varför föräldrarna behövde sätta gränser. Hon hade bråkat med sin mamma men förstod i efterhand varför mamman var orolig för henne.¹²⁸

Domstolarna resonerade kring barnens initiala uppgifter och återtaganden och fann ofta att återtagandet inte var tillförlitligt. I vissa fall utvecklade domstolen inte närmare varför återtagandet ansågs otillförlitligt, utan konstaterade endast att de ursprungliga uppgifterna var mer tillförlitliga.¹²⁹

I ett mål noterade domstolen att barnet haft kontakt med sina föräldrar efter det omedelbara omhändertagandet, vilket kunde tyda på påverkan.¹³⁰ Liknande resonemang återkom i två andra mål. I det första ansåg domstolen att barnets initiala uppgifter på ett tydligt sätt beskrev hemmiljön och

¹²³ Se exempelvis Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-18 i mål nr 4839-25 och Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-11-25 i mål nr 6341-25.

¹²⁴ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-12-15 i mål nr 3521-25–3522-25.

¹²⁵ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-12-15 i mål nr 3563-25–3564-25.

¹²⁶ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-24 i mål nr 4440-25.

¹²⁷ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-10-07 i mål nr 2404-25 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-12-19 i mål nr 2491-25–2492-25.

¹²⁸ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-02 i mål nr 4038-25.

¹²⁹ Se exempelvis Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-09-02 i mål nr 1901-25; Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-18 i mål nr 4839-25 och Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-02 i mål nr 4038-25.

¹³⁰ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-09-02 i mål nr 1901-25.

relationerna där. Återtagandet hade skett efter en helg då barnet haft intensiv kontakt med föräldrarna och andra personer, och nämnden hade dessutom upplevt barnet som personlighetsförändrat därefter. Återtagandet kunde därför bero på påtryckningar.¹³¹ I det andra målet ansåg domstolen att återtagandet inte var tillräckligt för att de initialt lämnade uppgifterna inte skulle tillmätas tillförlitlighet och menade att det inte kunde uteslutas att mamman påverkat barnet i vad hon skulle berätta. Domstolen konstaterade vidare att det inte framkommit någon förklaring till varför barnet skulle ha lämnat uppgifter som inte stämde.¹³²

I vissa mål menade domstolen att de initialt lämnade uppgifterna framstod som självupplevda eller att de hade lämnats till flera personer under en längre tid, vilket talade för deras tillförlitlighet, samtidigt som förklaringarna till återtagandet bedömdes som icke tillförlitliga.¹³³ Förklaringarna ansågs dessutom vara kortfattade, detaljfattiga och onyanserade i jämförelse med de ursprungliga uppgifterna.¹³⁴

5.5.2 Tillförlitligt återtagande

I två fall bedömdes återtagandet som tillförlitligt.

Det första målet rörde en pojke, född 2009, som i skolan berättat att han utsatts för våld i hemmet, vilket ledde till en orosanmälan. Han stod fast vid sina uppgifter fram till den muntliga förhandlingen i förvaltningsrätten, där han förklarade att uppgifterna inte stämde. Nämndens utredning saknade en tydlig redogörelse för vad barnet berättade och till vem, och berättelsen var varken detaljrik eller tydlig. Därtill vidhöll barnet inte sina uppgifter och ansågs av domstolen ha tagit tillbaka dem på ett trovärdigt sätt under den muntliga förhandlingen. Sammantaget bedömdes uppgifterna i utredningen därför inte vara tillräckliga för att kunna ligga till grund för vård.¹³⁵

I kammarrätten uppgav barnet att hans tidigare lämnade uppgifter om känslomässig försummelse inte stämde och att hans samtal med skolpersonal borde bedömas med stor försiktighet med hänsyn till språkförbistringar. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning och fann inte återtagandet tillförlitligt i denna del.¹³⁶

¹³¹ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-07 i mål nr 4582-25.

¹³² Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-10-07 i mål nr 2404-25.

¹³³ Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-12-15 i mål nr 3521-25–3522-25; Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-12-15 i mål nr 3563-25–3564-25 och Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-18 i mål nr 6806-25.

¹³⁴ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-11-25 i mål nr 6341-25 och Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-18 i mål nr 6806-25.

¹³⁵ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-09 i mål nr 4920-25.

¹³⁶ Ibid.

Det andra målet rörde två syskon, födda 2008 respektive 2010. Båda menade att deras tidigare uppgifter om missförhållanden inte stämde. Det äldre syskonet uppgav att det visserligen varit något turbulent hemma hos mamman, men att hennes uppgifter inte stämde och att hon överdrivit uppgifterna om att syskonet utsatts för våld och kränkningar för att framstå som mer trovärdig. Det yngre syskonet menade att hon känt sig pressad att lämna uppgifterna.¹³⁷

Domstolen fann att nämndens utredning i huvudsak byggde på barnens berättelser och att dessa samstämmigt återtagits i domstolen, utan stöd av ytterligare utredning. De äldre systrarna vittnade samstämmigt om att uppgifterna inte stämde, och moderns medgivanden ansågs inte vara tillräckliga för att motivera vård enligt LVU.¹³⁸

I målet fanns två skiljaktiga ledamöter som menade att barnen lämnat uppgifterna till flera olika aktörer och att de vidhållit uppgifterna under en relativt lång tid. De ansåg vidare att återtagandet skett efter att det ena barnets vård förändrats och att det fanns stöd för att hon utsatts för påtryckningar. Förklaringarna till varför uppgifterna inte stämde bedömde de inte som rimliga, och enligt dem borde barnens initialt lämnade uppgifter därför ha lagts till grund för bedömningen.¹³⁹

5.6 Övriga reflektioner

I detta avsnitt samlas vissa iakttagelser och reflektioner som framkommit under genomgången av rättsfallsstudien men som inte fullt ut fångas upp inom ramen för de tidigare avsnitten. Dessa rör bland annat hur domstolarna hanterar barns berättelser som avser äldre händelser, hur beviskravet i mål om vård enligt LVU förhåller sig till beviskravet i brottmål samt vilken betydelse domstolarna tillmäter att barnets uppgifter framstår som självupplevda. Avslutningsvis redogörs även för vissa avgöranden där domstolen inte hänvisat till HFD 2017 ref. 42, men där bedömningen trots detta i praktiken synes ha gjorts utifrån de kriterier som utvecklats i detta avgörande.

5.6.1 Berättelser baserade på äldre uppgifter

I vissa mål innehöll barnens berättelser uppgifter om händelser som låg längre tillbaka i tiden, vilket domstolarna behövde ta ställning till.

I ett av målen, som rörde ett barn fött 2013, berättade barnet att hen som liten bevittnat och utsatts för våld av båda föräldrarna. Hen beskrev även att modern inte tillåtit hen att uttrycka sig fritt eller klä sig som hen ville, samt att hen inte fått tala om sitt mående eller bearbeta trauman. Barnet hade

¹³⁷ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-24 i mål nr 5335-25.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

diagnostiserats med komplex posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och var i kontakt med barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Domstolen bedömde att uppgifterna om våld var vaga och avsåg händelser långt tillbaka i tiden och därför inte kunde ligga till grund för bedömningen av vård. Däremot fann domstolen att uppgifterna om omsorgsbrister var konsekventa och detaljerade och kunde utgöra grund för vård enligt LVU.¹⁴⁰

I ett annat mål, rörande ett barn fött 2008, ansåg domstolen att uppgifterna om fysiskt våld var mycket begränsade, allmänt hållna och avsåg äldre händelser. Det var därför oklart om det förelåg en aktuell risk för ytterligare våld. Eftersom en sådan risk inte kunde konstateras ansågs uppgifterna inte kunna ligga till grund för vård. Barnet hade även lämnat uppgifter om psykiskt våld. Domstolen fann att dessa uppgifter däremot var detaljerade, konsekventa och självupplevda samt att de kunde läggas till grund för bedömningen. Barnet hade dessutom vidhållit sina uppgifter och visade förståelse för uppgifternas konsekvenser.¹⁴¹

I ett tredje mål beaktade domstolen äldre uppgifter. Barnet, fött 2015, hade varit aktuell hos socialtjänsten sedan 2019 efter flera orosanmälningar om omsorgsbrister. Hon uppgav att mamman ofta blev arg och att föräldrarna bråkade. År 2021 inkom en ny anmälan efter uppgifter om fysiskt våld, vilket även bekräftades av den äldre system. Trots att uppgifterna var äldre ansåg domstolen att deras allvarlighet motiverade att de tillmättes stor vikt vid prövningen.¹⁴²

5.6.2 Beviskrav i mål om LVU jämfört med brottmål

Ett antal mål berörde skillnaden mellan beviskraven i brottmål och i mål om vård enligt LVU.

I ett mål rörande ett barn, fött 2016, hade förskolan gjort en orosanmälan efter att barnet berättat om sexuella övergrepp av pappan. En förundersökning inleddes men lades ned på grund av bristande bevisning. Domstolen konstaterade att beviskravet i LVU-mål inte är lika högt som i brottmål och att en nedlagd förundersökning därför inte utgör hinder mot att bifalla ansökan om vård. Barnets uppgifter bedömdes som tydliga och detaljerade i förhållande till åldern och domstolen ansåg, utifrån gällande beviskrav, att det inte fanns anledning att ifrågasätta hennes uppgifter trots pappans nekande.¹⁴³

I ett annat mål, som rörde två barn födda 2018 respektive 2020, avsåg förundersökningen bland annat barnfridsbrott och misshandel. Domstolen betonade även här att LVU bygger på en annan och lägre bevisstandard än

¹⁴⁰ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-11-28 i mål nr 5935-25.

¹⁴¹ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-30 i mål nr 4595-25.

¹⁴² Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-20 i mål nr 5397-25.

¹⁴³ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-08 i mål nr 4627-25.

brottmål, eftersom bedömningens utgångspunkt är barnets bästa. Båda barnen lämnade förhållandevis detaljerade uppgifter till flera aktörer, vilka dessutom var samstämmiga och konsekventa samt framstod som självupplevda. Berättelserna ansågs vara åldersadekvata, och åtminstone ett av barnen bedömdes förstå innebörden och konsekvenserna av de uppgifter hon lämnat. Uppgifterna vidhölls dessutom av barnen under hela utredningens gång. Domstolen fann därför att uppgifterna var tillräckligt tillförlitliga och kunde läggas till grund för bedömningen av vård.¹⁴⁴

5.6.3 Självupplevda uppgifter

Jag noterade att domstolarna i vissa fall, utöver kriterierna från HFD 2017 ref. 42, hänvisade till att barnets berättelse uppfattades som självupplevd, vilket ansågs bidra till uppgifternas tillförlitlighet. Begreppet *självupplevd* användes i domskälen i elva av målen. Framför allt nämndes detta i samband med bedömningen av om barnens berättelser var konsekventa och detaljrika.¹⁴⁵ I några mål förekom begreppet även i samband med bedömningen av att uppgifterna var samstämmiga.¹⁴⁶ I dessa fall kan det därför sägas att domstolarna har adderat kravet på att uppgifterna ska vara självupplevda som en del av det tredje kriteriet avseende berättelsens sammanhängande karaktär, konsekvens, tydlighet och detaljrikedom.

I ett par fall konstaterades att barnets berättelse uppfattades som självupplevd utan direkt koppling till något av kriterierna. I ett mål ansåg domstolen att barnets uppgifter framstod som personliga och självupplevda och noterade därefter att barnet dessutom hade vidhållit sina uppgifter.¹⁴⁷ I ett annat mål menade domstolen att uppgifterna framstod som självupplevda och tillförlitliga och konstaterade även där att barnet vidhöll sin berättelse.¹⁴⁸

5.6.4 Mål utan hänvisning till HFD 2017 ref. 42

Slutligen vill jag framföra något om de mål där domstolen inte hänvisade till 2017 års avgörande i domskälen. Detta förekom i 15 av de 79 mål som låg till grund för rättsfallsstudien. Trots detta gjorde domstolarna generellt en bedömning utifrån de kriterier som utvecklades i avgörandet.¹⁴⁹ I ett fall konstaterades att barnet, fött 2010, hade lämnat uppgifter om fysiskt och psykiskt våld under en längre tid. Hon vidhöll dessutom uppgifterna trots att detta innebar oönskade konsekvenser för henne. Domstolen betonade därutöver att

¹⁴⁴ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-26 i mål nr 4590-25.

¹⁴⁵ Se exempelvis Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-18 i mål nr 4936-25 och Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-18 i mål nr 6806-25.

¹⁴⁶ Se exempelvis Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-26 i mål nr 4590-25 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-12-19 i mål nr 2402-25.

¹⁴⁷ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-10-16 i mål nr 4777-25.

¹⁴⁸ Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-10-14 i mål nr 1823-25.

¹⁴⁹ Se exempelvis Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-09-29 i mål nr 5149-25; Kammarrätten i Jönköping, dom 2025-10-08 i mål nr 2408-25 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2025-10-24 i mål nr 1856-25.

barnet hade en ursäktande inställning till det våld hon utsatts för, vilket tydde på att våldet var normaliserat för henne.¹⁵⁰

I ett annat mål hade barnet, fött 2011, lämnat detaljerade uppgifter som hon vidhöll och dessutom berättade för flera olika aktörer. Domstolen ansåg även att barnet tycktes kunna förstå konsekvenserna och innebörden av de lämnade uppgifterna och fann sammantaget att uppgifterna var tillförlitliga.¹⁵¹

I ett tredje mål kunde konstateras att barnet, fött 2009, vid flera olika tillfällen hade berättat om våld, hot och kontroll för flera olika aktörer. Uppgifterna vidhölls under utredningen och bedömdes som detaljerade. Dessutom betonas att barnet hade uttryckt att hon inte ville återvända hem till familjen.¹⁵²

¹⁵⁰ Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-09-10 i mål nr 3643-25.

¹⁵¹ Kammarrätten i Stockholm, dom 2025-10-02 i mål nr 5030-25.

¹⁵² Kammarrätten i Göteborg, dom 2025-12-18 i mål nr 6991-25.

6 Analys

I det följande analysavsnittet står barnets rätt att höras och betydelsen av barnets berättelse i mål om vård enligt 2 § LVU i centrum. Mot bakgrund av uppsatsens syfte analyseras hur barns uppgifter bedöms och värderas i rätts-tillämpningen, med särskilt fokus på de kriterier som Högsta förvaltnings-domstolen utvecklat i HFD 2017 ref. 42. Analysen tar sin utgångspunkt i att barnets berättelse i många fall utgör ett centralt, och ibland avgörande, bevis-medel, samtidigt som dess tillförlitlighet ibland är svår att bedöma.

Analysavsnittet syftar vidare till att belysa den spänning som uppstår mellan barnets rätt att komma till tals och de rättssäkerhetskrav som präglar LVU-processen. Mot denna bakgrund analyseras hur de kriterier som formulerats i HFD 2017 ref. 42 används i rättstillämpningen, särskilt i kammarrätternas praxis, och vilket genomslag de får för bedömningen av barns berättelser. Särskild uppmärksamhet ägnas åt hur domstolar hanterar frågor om berättel-sers tillförlitlighet, exempelvis vid motstridiga uppgifter eller när barn återtar tidigare lämnade uppgifter. Genom detta belyses hur barnets röst faktiskt får genomslag i den rättsliga prövningen.

Avslutningsvis analyseras hur barnets rätt att höras förhåller sig till social-nämndens ansvar och vårdnadshavares rättigheter, samt vilken betydelse dessa intressen får i den samlade bevisvärderingen. På så sätt synliggörs de centrala avvägningar som präglar rättstillämpningen och hur dessa påverkar barnets möjligheter att komma till tals på ett effektivt sätt.

6.1 Barnets rätt att berätta om sina upplevelser i LVU-mål

Ett centralt spørsmål i analysen av 2 § LVU är vilken rätt barnet bör ha att berätta om sina upplevelser i mål om omhändertagande. Utgångspunkten i såväl internationell som nationell rätt är att barnet har en självständig rätt att komma till tals i frågor som rör det egna livet. Denna rätt tar sig i svensk rätt uttryck i 36 § LVU, där det föreskrivs att barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter och att dessa ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Mot bakgrund av barnkonventionens artikel 12 och dess beto-ning av barnets rätt att bli hört framstår det som klart att barnet inte enbart är ett objekt för skyddsåtgärder, utan ett rättssubjekt med egna erfarenheter och perspektiv som bör beaktas i beslutsfattandet.

Barnets rätt att berätta om sina upplevelser bör dock inte förstås som en obe-gränsad rätt till muntligt deltagande i alla delar av processen. Som framgår av regelverket och dess förarbeten finns det ett tydligt skyddsperspektiv: barn under 15 år får endast höras i domstol om det inte kan antas ta skada av det. Detta speglar den inneboende spänningen mellan barnets rätt till delaktighet

och behovet av skydd. I många fall kan barnets egna berättelser utgöra central bevisning i LVU-mål. Samtidigt kan det vara förenat med risker att låta barnet återge potentiellt traumatiska upplevelser i en rättslig kontext, särskilt om barnet saknar tillräcklig mognad eller stöd. Mot denna bakgrund bör barnets rätt att berätta om sina upplevelser i första hand förstås som en rätt att bli hörd i materiell mening, snarare än som en rätt att personligen framträda i domstol. Barnets inställning klarläggs då på andra sätt än genom direkt hörande, exempelvis genom socialtjänstens utredningar eller genom en ställföreträdare.

Det är därför av betydelse att barnets rätt att berätta om sina upplevelser ges ett reellt innehåll. Detta förutsätter att barnet får tillräcklig och anpassad information, att kommunikationen sker på ett sätt som barnet förstår samt att barnet ges stöd i att uttrycka sig. Vidare bör bedömningen av barnets ålder och mognad göras individuellt och inte schablonmässigt, i linje med barnrättskommitténs uttalanden. En sådan ordning möjliggör att även yngre barn, om de har förutsättningar att uttrycka sig, kan ges ett faktiskt inflytande i processen.

Sammanfattningsvis bör barnet i LVU-mål ha en stark rätt att berätta om sina upplevelser, eftersom dessa ofta är avgörande för att bedöma barnets behov av skydd. Denna rätt måste dock balanseras mot skyddsintresset och anpassas till barnets individuella förutsättningar. Det avgörande är att barnets röst inte enbart erkänns formellt, utan också ges faktisk betydelse i rättstillämpningen, utan att barnet samtidigt utsätts för ytterligare skada.

6.2 HFD 2017 ref. 42 och kriteriernas funktion i rättstillämpningen

Genom HFD 2014 ref. 46 och HFD 2017 ref. 42 tog Högsta förvaltningsdomstolen ett tydligt steg i riktning mot att klargöra vilken rättslig betydelse barns berättelser kan tillmätas i mål om vård enligt LVU. Avgörandena etablerade att ett barns uppgifter, under vissa förutsättningar, kan vara tillräckliga för att styrka förekomsten av missförhållanden enligt 2 § LVU, även i avsaknad av stödbevisning. De kriterier som domstolen formulerade i 2017 års avgörande, bland annat avseende berättelsens detaljrikedom, vidhållande samt barnets ålder och mognad, kan därmed ses som ett försök att skapa struktur i domstolarnas tillförlitlighetsbedömning.

I Pernilla Leviners avhandling från 2011 påpekades att det saknades vägledande avgöranden i högsta instans som behandlade barnets rätt att höras i LVU-mål.¹⁵³ Detta kan anses anmärkningsvärt. Barnets rätt att komma till tals har varit lagfäst i svensk rätt under lång tid och är dessutom tydligt förankrad i barnkonventionen. Trots detta synes rättstillämpningen före HFD 2014 ref. 46 och HFD 2017 ref. 42 ha präglats av viss osäkerhet kring i vilken

¹⁵³ Levisner, s. 109.

utsträckning barnets berättelse kunde tillmätas självständig betydelse i bevisvärderingen. Den barnrättsliga utvecklingen i svensk rätt har därmed inte fullt ut återspeglats i praxis förrän relativt sent.

Avgörandena belyser således att barnets rätt att höras länge haft en svagare ställning i den rättsliga beslutsprocessen. Samtidigt innebär Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden inte en oinskränkt tilltro till barnets uppgifter, utan förutsätter en noggrann och nyanserad bedömning av berättelsens tillförlitlighet. HFD 2017 ref. 42 tydliggör dessutom ramarna för hur barns berättelser ska bedömas och värderas, men utan att fastslå någon exakt metod för hur kriterierna ska tillämpas. Detta möjliggör individanpassade bedömningar, vilket är väl förenligt med LVU-lagstiftningens ändamål. Samtidigt innebär det att kriteriernas faktiska genomslag i praktiken blir beroende av hur de tolkas och tillämpas av underinstanserna.

Mot denna bakgrund aktualiseras frågan om hur Högsta förvaltningsdomstolens kriterier faktiskt tillämpas i den fortsatta rättstillämpningen. Även om domstolen har tydliggjort vissa omständigheter av betydelse för bedömningen av barns berättelser lämnar avgörandet utrymme för tolkning när det gäller kriteriernas praktiska användning.

Rättsfallsstudien visar att underrätterna i stor utsträckning hänvisar till HFD 2017 ref. 42, men att sättet på vilket kriterierna används varierar avsevärt mellan enskilda mål. Detta väcker frågan om kriterierna fungerar som ett strukturerat prövningsschema att följa, eller snarare som ett allmänt argumentativt stöd i domstolarnas bedömningar.

I flera avgöranden redovisar kammarrätterna och förvaltningsrätterna uttryckligen flera av de kriterier som anges i HFD 2017 ref. 42, såsom berättelsens vidhållande, dess detaljrikedom samt barnets ålder och mognad. Även för vilka aktörer och i vilka sammanhang barnen berättat om missförhållandena framgår i de flesta fall. Dessa redovisningar tyder på att domstolarna i dessa mål bedömer barnets berättelser mer strukturerat och tydligt tar avstamp i Högsta förvaltningsdomstolens resonemang. Samtidigt visar materialet att andra avgöranden nöjer sig med att konstatera att barnets berättelse är tillförlitlig efter en samlad bedömning, utan att närmare precisera hur de olika kriterierna har vägts mot varandra.

Denna variation indikerar att kriterierna i praktiken inte tillämpas som en strikt checklista där varje kriterium måste vara uppfyllt. I stället synes de fungera som en gemensam referensram som domstolarna kan förhålla sig till i varierande omfattning. En sådan tillämpning ligger i linje med Högsta förvaltningsdomstolens synsätt och med LVU-lagstiftningens behov av flexibilitet.

Av rättsfallsstudien framgår vidare att kriterierna sällan behandlas isolerat. Tillförlitlighetsbedömningen sker i stället genom en sammanvägning av flera omständigheter inom ramen för en helhetsbedömning. Detta talar för att kriterierna inte är avsedda att stå för sig själva, utan ska förstås i sitt sammanhang.

En konsekvens av detta är dock att transparensen i domskälen kan variera avsevärt mellan olika mål. När domstolen endast hänvisar övergripande till HFD 2017 ref. 42 och till en samlad bedömning, blir det svårare att utläsa vilka omständigheter som varit avgörande för utgången i det enskilda fallet. Detta kan påverka förutsebarheten, men även möjligheten till effektiv överprövning, särskilt i mål där bevisningen till stor del består av barnets egna uppgifter.

Sammantaget ger analysen stöd för slutsatsen att Högsta förvaltningsdomstolens kriterier i kammarrättspraxis främst fungerar som ett argumentativt och legitimerande stöd snarare än som en strikt checklista. Kriterierna bidrar till att skapa en gemensam ram för värderingen av barns berättelser, men deras praktiska betydelse är beroende av hur domstolen väljer att använda dem i sin motivering. Detta innebär att kriterierna ger utrymme för flexibilitet och skönsmåssiga bedömningar, men också att de ställer höga krav på domstolarnas motiveringsansvar för att rättssäkerheten ska upprätthållas.

6.3 Barnets röst i kammarrättens praxis

Analysen av domstolarnas resonemang i mål om vård enligt 2 § LVU visar att barnets berättelse tillmätts betydelse i den mån den bidrar till att styrka förekomsten av missförhållanden i hemmet och därigenom uppfyller beviskraven för tvångsvård. Fokus ligger således primärt på berättelsens tillförlitlighet, snarare än på barnets rätt att komma till tals som sådan.

Även när domstolen uttryckligen redogör för barnets uppgifter sker detta ofta på ett indirekt sätt. Barnets röst återges normalt genom socialtjänstens utredningar, och i vissa fall även genom det offentliga biträdet och ställföreträdaren, snarare än genom direkta citat eller självständiga resonemang från barnet. Detta innebär att barnets berättelse i stor utsträckning filtreras genom vuxnas bedömningar, vilket påverkar hur barnets röst faktiskt kommer till uttryck i domskälen.

Domstolarnas användning av kriterierna från HFD 2017 ref. 42 påverkar i hög grad vilka barns berättelser som får genomslag. Barnets berättelse ges i praktiken större utrymme när den kan beskrivas som sammanhängande, konsekvent, vidhållen och detaljrik. När dessa kriterier är uppfyllda tenderar domstolen att tillskriva berättelsen hög tillförlitlighet, vilket i sin tur innebär att barnets upplevelser får ett tydligt genomslag i rättens beslutsmotivering. Samtidigt innebär detta att barnets berättelse riskerar att försvagas när den inte

kan uttryckas i en form som motsvarar dessa krav. Barn som lämnar fragmentariska uppgifter, ändrar sin berättelse eller har svårt att sätta ord på sina upplevelser får ofta sin röst bedömd som osäker eller i behov av försiktighet. Analysen visar därmed att barnets möjlighet att i praktiken bli hörd är nära kopplad till barnets kommunikativa förmåga och dess förutsättningar att uppfylla domstolarnas trovärdighetsnormer.

I mål som rör yngre barn anpassar domstolarna sina krav på hur barnets berättelse ska uttryckas. Domstolarna erkänner att yngre barn inte kan förväntas lämna detaljerade eller språkligt sammanhängande redogörelser. I stället ges betydelse åt upprepade utsagor, kroppsliga markeringar, pekanden, samstämmighet mellan syskon samt stödbevisning i form av exempelvis fotografier. Analysen visar att barnets röst i dessa fall erkänns som giltig trots begränsad verbal förmåga. Samtidigt innebär detta att barnets berättelse i stor utsträckning tolkas genom andras observationer och dokumentation. Den kommer därmed till uttryck mer genom handlingar och sammanhang än genom barnets egna ord, vilket ytterligare illustrerar hur barnets röst i processen ofta är beroende av vuxnas förmåga att uppmärksamma, förmedla och tolka den.

Sammanfattningsvis visar analysen att barnets röst i mål om vård enligt 2 § LVU i huvudsak kommer till uttryck genom sin funktion som bevismedel. Barnet hörs i den mån berättelsen kan inordnas i rättens trovärdighetsramar, men ges sällan en direkt eller självständig röst i domskälen. Barnets erfarenheter förmedlas och tolkas genom vuxna aktörer, vilket riskerar att förskjuta fokus från barnets rätt att komma till tals till barnets funktion som beviskälla.

6.4 Återtagna berättelser och domstolarnas tilltro

En återkommande fråga i flera av de avgöranden som analyserats i studien rör huruvida ett barns återtagande av tidigare lämnade uppgifter ska anses tillförlitligt. Rättsfallsstudien visar att sådana återtaganden i regel tillmäts ett begränsat bevisvärde och sällan leder till att domstolen frångår sin tidigare tilltro till barnets ursprungligen lämnade uppgifter. I stället fästs större vikt vid barnets berättelser i deras initiala form.

Domstolarnas restriktiva hållning till återtaganden motiveras ofta med hänvisning till omständigheter såsom påverkan från vårdnadshavare eller lojalitetskonflikter. Underförstått synes antagandet vara att det första berättelsetillfället ger uttryck för barnets ”egentliga” upplevelse, medan senare förändringar i berättelsen betraktas som mindre tillförlitliga. Detta förhållningssätt kan förstås som ett försök att säkerställa barnets skydd och att motverka risken för att barnet utsätts för påverkan eller påtryckningar i efterhand. Samtidigt innebär det att barnets senare uttryckta vilja och uppfattning ges ett begränsat utrymme i bedömningen. Barnets berättelse tillmäts därmed olika rättslig betydelse beroende på när den förs fram, snarare än att bedömas utifrån sitt innehåll och sitt sammanhang.

I två mål bedömdes barnets återtagande av tidigare uppgifter som tillförlitligt. I det första fallet grundades denna bedömning i stor utsträckning på brister i nämndens utredning av vad barnet faktiskt hade berättat. Det andra målet framstår dock som mer problematiskt. Där accepterade kammarrätten i huvudsak barnens återtagande utan att närmare redogöra för varför de nya uppgifterna ansågs mer tillförlitliga än de ursprungliga. Domstolen fäste i stället vikt vid att nämnden inte presenterat utredning som stödde de ursprungligen lämnade uppgifterna, något som kan vara svårt att göra i ärenden där utredningen till stor del vilar på just barnets egna berättelser. Därtill beaktades vad äldre syskon uppgett i sina vittnesmål, trots att det inte framgick om de hade bott tillsammans med föräldern och barnen. Detta kan ifrågasättas, eftersom deras uppgifter i sådant fall kan ha ett begränsat bevisvärde. Domstolen ansåg även att de medgivanden som modern lämnat inte var tillräckliga för att motivera vård, även om det bör noteras att ett medgivande inte nödvändigtvis omfattar de mest allvarliga uppgifterna.

Analysen visar vidare att domstolarnas skepsis mot återtaganden sällan problematiseras uttryckligen i domskälen. Bedömningen framstår ofta som närmast presumtionsartad, där återtagandet i sig betraktas som ett tecken på otillförlitlighet.

Den etablerade praxisen aktualiserar därmed en grundläggande spänning mellan skyddsperspektivet och barnets rätt till autonomi och delaktighet. Å ena sidan kan domstolarnas ovilja att fästa avgörande vikt vid återtaganden ses som ett skydd mot att barns berättelser förminskas genom yttre påverkan. Å andra sidan riskerar samma förhållningssätt att inskränka barnets möjlighet att ompröva eller nyansera sina uppgifter, särskilt i situationer där barnets upplevelse förändrats eller där den ursprungliga berättelsen lämnats under pressade förhållanden. Samtidigt kan detta betraktas som en konsekvens som i viss mån måste accepteras för att barn ska kunna ges ett effektivt skydd. Domstolarna har ofta fog för bedömningen att återtagandet inte är tillförlitligt. I många fall kan ett skäl till återtagandet vara att barnet inte trivs i hemmet där denne blivit placerad, som ofta innebär att vistas hos främmande personer i en för barnet obekant miljö. I sådana situationer kan det vara mer ändamålsenligt att ompröva själva placeringen än att låta barnet återvända till föräldrahemmet, där missförhållanden förekommit.

Sammantaget visar analysen att återtagna berättelser i kammarrättspraxis i hög grad möts av skepsis och sällan leder till förändringar av tidigare beslut. Detta bidrar till stabilitet i beslutsfattandet men innebär samtidigt att barnets senare uttryckta röst ges ett begränsat rättsligt genomslag.

6.5 Socialnämndens ansvar och vårdnadshavares ställning

Socialnämndens ansvar samt föräldrarnas rättigheter och skyldigheter har centrala roller i barnets rätt att komma till tals i LVU-processen. Förhållandet mellan dessa aktörers ansvar och befogenheter har dessutom direkt betydelse för hur, och i vilken utsträckning, barnets röst får genomslag.

Enligt LVU och SoL har socialnämnden ett omfattande ansvar för att utreda barnets situation och tillvarata barnets intressen. Detta innefattar inte endast att inhämta barnets uppgifter, utan även att säkerställa att barnet ges möjlighet att uttrycka sina åsikter på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och mognad. Nämndens ansvar är således både materiellt och processuellt: den ska dels utreda faktiska missförhållanden, dels fungera som den primära kanalen genom vilken barnets röst förs in i processen.

Samtidigt visar analysen att detta ansvar medför en betydande maktposition. I och med att barnet sällan hörs direkt inför domstolen blir socialnämndens sätt att återge och tolka barnets berättelse avgörande för vilket genomslag barnets berättelse får. Barnets rätt att höras riskerar därmed att bli beroende av nämndens utredning, dokumentation och bedömningar av vad som anses relevant att föra vidare till domstolen. Detta kan skapa ett ojämnt förhållande där barnets röst i hög grad filtreras genom myndighetens perspektiv.

Socialnämndens utredningsansvar blev föremål för prövning i HFD 3211-11. Avgörandet illustrerar tydligt vilka krav som ställs på utredningens kvalitet i ärenden där ingripande åtgärder övervägs. Domstolen konstaterade att socialnämndens utredning i stor utsträckning byggde på generella antaganden om risker kopplade till moderns intellektuella funktionsnedsättning, snarare än på konkreta omständigheter i det enskilda fallet. Trots att flera utredningsåtgärder hade vidtagits ansågs moderns faktiska omsorgsförmåga inte vara tillräckligt utredd, och de uppgifter som talade till hennes nackdel skulle enligt domstolen värderas med försiktighet. Avgörandet klargör därför att socialnämnden inte kan uppfylla sitt utredningsansvar genom schablonartade bedömningar och riskantaganden, utan måste visa att den ingripande åtgärden vilar på konkreta omständigheter och en individualiserad prövning.

Vårdnadshavarna intar samtidigt en dubbel ställning i LVU-processen. Å ena sidan är de parter i målet med långtgående processuella rättigheter. Å andra sidan kan deras intressen stå i direkt konflikt med barnets, särskilt i LVU-mål. I sådana situationer aktualiseras en svår balansgång mellan vårdnadshavarnas rätt till rättssäkerhet och barnets rätt till skydd och delaktighet.

Praxis från Högsta förvaltningsdomstolen visar att vårdnadshavares invändningar mot påstådda missförhållanden i LVU-mål tillmäts betydelse först efter en samlad bedömning av utredningens styrka och den risk barnen utsätts för. Invändningarnas funktion är således inte att i sig motbevisa utredningen eller barnens uppgifter, utan snarare att rubba tilltron till de omständigheter som lagts till grund för ingripandet.

I RÅ 2008 ref. 55 accepterade Högsta förvaltningsdomstolen inte moderns förklaring att hoten inte var allvarligt menade, trots att både länsrätten och kammarrätten tillmätt hennes uppgifter och uppträdande betydelse. Avgörande var att invändningarna saknade stöd i övrig utredning och stod i direkt konflikt med iakttagelser från Migrationsverket och socialtjänsten. Domen visar därmed att när potentiellt livshotande risker föreligger, räcker det inte att vårdnadshavaren framstår som trovärdig vid förhandlingen. Invändningar måste i sådana fall styrkas genom objektiva omständigheter som talar för att risken inte är reell. I annat fall ges barnskyddsintresset företräde, även vid viss osäkerhet.

I HFD 2011 ref. 6 prövas föräldrarnas invändningar mer utförligt, men utgången blir densamma. Domstolen konstaterade att invändningarna var skiftande, vaga och tvetydiga. De förklaringar föräldrarna lämnade om att det förelåg missförstånd och kulturella skillnader, samt att barnen fantiserade och hade språkliga och neuropsykiatriska svårigheter vann inget stöd i övrig utredning och framstod inte som tillförlitliga. Avgörandet tydliggör att föräldrars invändningar inte underkänns enbart för att de står emot barnets uppgifter, utan för att de saknar självständig bärkraft. När barnets berättelser stöds av observationer från flera oberoende aktörer ges de företräde, även om invändningarna i teorin hade kunnat förklara enskilda omständigheter.

Sammantaget visar RÅ 2008 ref. 55 och HFD 2011 ref. 6 att vårdnadshavares invändningar mot påstådda missförhållanden ges begränsat genomslag i LVU-mål när det föreligger en allvarlig riskbild och när barnets uppgifter stöds av annan utredning. Domstolarnas praxis innebär att invändningar inte fungerar som motbevis i sig, utan som ett prövningsmoment vars tyngd beror på deras konsistens, konkretion och förankring i objektiva omständigheter.

Vårdnadshavarnas ställning i LVU-processen måste även förstås i ljuset av rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 EKMR. LVU-ingripanden innebär otvivelaktigt inskränkningar i familjelivet och kräver därför lagstöd, ett legitimt syfte samt proportionalitet. Europadomstolen har i sin praxis, bland annat i *Olsson I mot Sverige*, godtagit den svenska LVU-lagstiftningen trots dess generella och skönsmässiga karaktär, med hänvisning till barnskyddsintresset. Den skönsmässiga karaktären möjliggör en anpassning till barnets situation men innebär samtidigt intrång i föräldrarnas konventionsskyddade rättigheter.

Samtidigt har Europadomstolen konsekvent framhållit att även legitimt motiverade barnskyddsåtgärder måste vara proportionerliga. I såväl *Olsson I mot Sverige* som *Andersson mot Sverige* riktades kritik inte mot omhändertagandet i sig, utan mot följdåtgärder såsom långtgående begränsningar av umgänge och bristande hänsyn till möjligheten till återförening. Artikel 8 EKMR fortsätter därmed att vara relevant även efter ett LVU-beslut och fungerar som ett rättssäkerhetskrav för hur vården utformas och genomförs.

Praxis såsom *Dolhamre mot Sverige* visar dock att barnets intressen kan ges företräde framför vårdnadshavarnas rätt till familjeliv. Avgörande är att åtgärderna är välmotiverade, proportionerliga och inriktade på barnets bästa. Sammantaget innebär detta att barnets berättelse kan ges avgörande betydelse i LVU-processen utan att detta strider mot artikel 8 EKMR.

Sammanfattningsvis framträder ett rättsligt landskap där barnets möjlighet att komma till tals i LVU-processen i stor utsträckning är beroende av hur socialnämnden fullgör sitt utredningsansvar, samtidigt som vårdnadshavares processuella ställning och invändningar ges genomslag först när de uppvisar konkretion och självständig bärkraft. Socialnämndens centrala roll som förmedlare av barnets berättelse skapar ett maktförhållande som ställer höga krav på objektivitet, kvalitet och individualisering i utredningen. Praxis visar att domstolarna i allvarliga risksituationer är beredda att låta barnets uppgifter väga tungt, särskilt när de stöds av oberoende observationer, även om detta innebär intrång i vårdnadshavares rätt till familjeliv enligt artikel 8 EKMR. Barnets röst kan därigenom tillmätas avgörande betydelse utan att LVU-ingripandet förlorar sin konventionsrättsliga legitimitet.

6.6 Slutsatser

Denna uppsats har undersökt hur barns berättelser värderas i mål om beredande av vård enligt 2 § LVU, med särskilt fokus på Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i HFD 2017 ref. 42 och dess genomslag i kammarrätternas praxis. Analysen visar att avgörandet haft ett tydligt normbildande inflytande i rättstillämpningen, genom att klargöra att barns berättelser, under vissa förutsättningar, kan tillmätas avgörande betydelse även i avsaknad av stödbevisning.

Den empiriska rättsfallsstudien visar att kammarrätterna i stor utsträckning hänvisar till HFD 2017 ref. 42 och att de kriterier för värdering av barns uppgifter som formulerats i avgörandet generellt har fått genomslag i rättens resonemang. Samtidigt används kriterierna inte som ett strikt provningsschema där varje kriterium behöver uppfyllas. I stället fungerar de som ett öppet och flexibelt ramverk inom vilket domstolarna gör samlade helhetsbedömningar. Detta möjliggör individanpassade bedömningar och ligger i linje med LVU-lagstiftningens syfte, men medför också variation i hur kriterierna tillämpas och motiveras i praktiken.

Analysen visar vidare att barnets berättelse i huvudsak tillmäts betydelse genom sin funktion som bevismedel. Barnets röst får genomslag i den mån berättelsen bedöms som sammanhängande, konsekvent, vidhållen och tillräckligt tydlig i förhållande till barnets ålder och mognad. Barnets rätt att komma till tals uttrycks därmed främst inom ramen för bevisvärderingen, snarare än som ett självständigt processuellt värde. Barnets erfarenheter förmedlas i stor

utsträckning genom vuxna aktörer och myndighetsdokumentation, vilket innebär att barnets berättelse ofta är filtrerad redan innan den når domstolen.

Särskilt tydlig är denna dynamik i mål där barn återtar tidigare lämnade uppgifter. Rättsfallsstudien visar att domstolarna i regel tillmäter barnets ursprungliga berättelse större vikt än senare återtaganden, vilka ofta möts av skepsis. Återtaganden betraktas i många fall som uttryck för lojalitetskonflikter, påverkan från vårdnadshavare eller barnets önskan att återvända till hemmet. Detta förhållningssätt kan förstås som ett skydd för barnet och som ett sätt att motverka otillbörlig påverkan, men innebär samtidigt att barnets möjlighet att nyansera eller ompröva sina uppgifter ges ett begränsat utrymme. Barnets berättelse ges därmed olika rättslig tyngd beroende på när den förs fram, snarare än att varje uttryckt uppfattning bedöms på lika villkor.

Uppsatsen har även belyst den centrala roll som socialnämndens utredning spelar i LVU-processen. Socialnämnden fungerar i praktiken som den huvudsakliga förmedlaren av barnets berättelse till domstolen. Barnets möjlighet att bli hörd är därför i hög grad beroende av nämndens sätt att inhämta, dokumentera och presentera barnets uppgifter. Detta skapar ett maktförhållande som ställer höga krav på utredningens kvalitet, objektivitet och individualisering. Praxis visar att domstolarna är beredda att fästa avgörande vikt vid barns berättelser när utredningen är väl underbyggd, men också att bristfälliga eller schablonartade utredningar inte accepteras som grund för ingripande åtgärder.

Vårdnadshavares invändningar mot påstådda missförhållanden tillmäts i detta sammanhang betydelse först när de uppvisar självständig bärkraft och kan förankras i objektiva omständigheter. Invändningarnas funktion är således inte att i sig motbevisa barnets berättelse, utan att rubba tilltron till den samlade riskbedömningen. Europadomstolens praxis visar samtidigt att barnskyddsintresset kan ges företräde framför vårdnadshavares rätt till familjeliv enligt artikel 8 EKMR, förutsatt att ingripandet är lagligen grundat, proportionerligt och inriktat på barnets bästa.

Mot denna bakgrund kan frågan om vilken rätt barn ska ha att berätta om sina upplevelser i LVU-mål besvaras med att rätten framstår som formellt stark men materiellt villkorad. Barn har enligt gällande rätt en tydligt erkänd rätt att komma till tals i frågor som rör det egna livet. I praktiken är denna rätt dock nära sammanflätad med domstolens bevisvärdering, där berättelsens tillförlitlighet, sammanhang samt barnets ålder och mognad avgör vilket genomslag den får.

Uppsatsen visar därmed att barnets rätt att höras i huvudsak realiserar genom vuxnas bedömningar och inom de ramar som etablerats i praxis, särskilt genom HFD 2017 ref. 42. Barnets röst framträder inte som ett självständigt processuellt värde, utan får betydelse främst som bärare av bevisning om

missförhållanden. Detta innebär att genomslaget i hög grad är beroende av barnets kommunikativa förutsättningar samt av hur berättelsen fångas upp och förmedlas av socialnämnden.

Sammantaget framträder en rättsordning där barnets rätt att komma till tals är tydligt erkänd på ett normativt plan, men där dess praktiska betydelse är beroende av vuxna aktörers tolkning, presentation och värdering. Detta synliggör en kvarstående spänning mellan barnrättsliga ideal om delaktighet och autonomi och de bevisrättsliga krav som präglar beslut om tvångsvård. HFD 2017 ref. 42 har visserligen stärkt barns ställning genom att öppna för att deras berättelser kan tillmätas avgörande betydelse, men rättstillämpningen vilar fortsatt på öppna bedömningar, indirekt återgivna uppgifter och ett starkt beroende av socialnämndens utredningsarbete. Frågan kvarstår därför i vilken utsträckning den nuvarande ordningen fullt ut förmår säkerställa barnets rätt att komma till tals på egna villkor, samtidigt som rättssäkerheten i dessa ingripande mål upprätthålls.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1997:116 Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

Propositioner

Prop. 1989/91:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2006/07:129 Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.

Prop. 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn

Prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga

Litteratur

Hjertstedt, Mattias, *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod – Om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt*. I Mannelqvist, Ruth, Ingmanson, Staffan & Ulander-Wänman, Carin (red.), *Festskrift till Örjan Edström* s. 165–173. Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet 2019.

Jareborg, Nils, 'Rättsdogmatik som vetenskap'. *SvJT* 2004, häfte 1 s. 1-10.

Johnstone, Therese, *Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU – Dilemman mellan autonomi och sårbarhet*. Stockholm: Norstedts Juridik 2021.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*. I Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära* s. 21–46. Upplaga 2. Lund: Studentlitteratur AB 2018.

Leeuw, Frans L. & Schmeets, Hans, *Empirical Legal Research – A Guidance Book for Lawyers, Legislators and Regulators*. Cheltenham och Northampton, MA: Edward Elgar Publishing 2016.

Leviner, Pernilla, *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*. Stockholm: Jure Förlag AB 2011.

Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Lund: Juristförlaget i Lund 2002.

Sandgren, Claes, 'Om empiri och rättsvetenskap (del I)'. *JT*, nr 3 1995/96 s. 726. (Sandgren I)

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod, argumentation och språk*. Upplaga 5. Stockholm: Norstedts Juridik 2021. (Sandgren II)

Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*. Upplaga 7. Lund: Studentlitteratur AB 2019.

Rättsfallsförteckning

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Dolhamre v. Sweden, 8 juni 2010, no. 67/04.

Johansen v. Norway, 27 juni 1996, no. 24/1995/530/616.

K. and T. v. Finland, 27 April 2000, no. 25702/94.

Margareta and Roger Andersson v. Sweden, 25 februari 1992, no. 12963/87.

Olsson v. Sweden (no. 1), 24 mars 1988, no. 10465/83.

Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten)

RÅ 1992 ref. 6

RÅ 1995 ref. 46

RÅ 1995 ref. 64

RÅ 1996 ref. 91

RÅ 2008 ref. 55

HFD 2011 ref. 6

HFD 3211-11

HFD 2014 ref. 23

HFD 2014 ref. 46

HFD 6062-14

HFD 2015 ref. 27

HFD 5757-16

HFD 2017 ref. 42

HFD 2018 ref. 6

Kammarrätten

Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-03-16 i mål 113-20

Kammarrätten i Stockholm, dom 2024-04-18 i mål 1412-24

Rättsfallsstudie

Kammarrätten i Göteborg

Mål nr 3643-25, dom 2025-09-10

Mål nr 3644-25–3645-25, dom 2025-09-26

Mål nr 4048-25, dom 2025-09-15

Mål nr 4056-25, dom 2025-09-04

Mål nr 4438-25, dom 2025-09-24

Mål nr 4440-25, dom 2025-09-24

Mål nr 4489-25, dom 2025-09-23

Mål nr 4582-25, dom 2025-10-07

Mål nr 4590-25, dom 2025-09-26

Mål nr 4595-25, dom 2025-09-30

Mål nr 4643-25, dom 2025-09-01

Mål nr 4644-25, dom 2025-09-01

Mål nr 4651-25, dom 2025-10-01

Mål nr 4763-25, dom 2025-09-26

Mål nr 4777-25, dom 2025-10-16

Mål nr 4783-25, dom 2025-09-22

Mål nr 4825-25, dom 2025-10-24

Mål nr 5110-25, dom 2025-09-24

Mål nr 5127-25, dom 2025-10-10

Mål nr 5715-25, dom 2025-11-12

Mål nr 6164-25, dom 2025-11-14

Mål nr 6341-25, dom 2025-11-25

Mål nr 6345-25, dom 2025-12-19

Mål nr 6350-25, dom 2025-12-03

Mål nr 6528-25, dom 2025-12-05

Mål nr 6806-25, dom 2025-12-18

Mål nr 6991-25, dom 2025-12-18

Mål nr 7241-25, dom 2025-12-23

Kammarrätten i Jönköping

Mål nr 1593-25, dom 2025-09-11

Mål nr 1901-25, dom 2025-09-02

Mål nr 2003-25, dom 2025-09-09

Mål nr 2140-25–2141-25, dom 2025-09-04

Mål nr 2249-25, dom 2025-10-16

Mål nr 2250-25, dom 2025-10-16

Mål nr 2365-25, dom 2025-10-03

Mål nr 2369-25, dom 2025-10-16

Mål nr 2404-25, dom 2025-10-07

Mål nr 2408-25, dom 2025-10-08

Mål nr 2614-25, dom 2025-10-10

Mål nr 2624-25, dom 2025-10-22

Mål nr 2762-25, dom 2025-10-31

Mål nr 3521-25–3522-25, dom 2025-12-15

Mål nr 3563-25–3564-25, dom 2025-12-15

Kammarrätten i Stockholm

Mål nr 3292-25, dom 2025-09-03

Mål nr 3723-25, dom 2025-09-17

Mål nr 4038-25, dom 2025-09-02

Mål nr 4519-25, dom 2025-09-22

Mål nr 4621-25, dom 2025-09-16

Mål nr 4627-25, dom 2025-09-08

Mål nr 4654-25–4655-25, dom 2025-10-02

Mål nr 4676-25, dom 2025-09-09

Mål nr 4831-25, dom 2025-09-29

Mål nr 4839-25, dom 2025-09-18

Mål nr 4871-25, dom 2025-09-26

Mål nr 4920-25, dom 2025-10-09

Mål nr 4936-25, dom 2025-09-18

Mål nr 5030-25, dom 2025-10-02

Mål nr 5149-25, dom 2025-09-29

Mål nr 5321-25, dom 2025-10-21

Mål nr 5335-25, dom 2025-10-24

Mål nr 5397-25, dom 2025-10-20

Mål nr 5514-25, dom 2025-10-16

Mål nr 5935-25, dom 2025-11-28

Mål nr 6084-25, dom 2025-11-18

Mål nr 6129-25, dom 2025-11-11

Mål nr 6469-25, dom 2025-12-11

Kammarrätten i Sundsvall

Mål nr 1193-25 och 1217-25, dom 2025-09-02

Mål nr 1296-25, dom 2025-09-04

Mål nr 1325-25, dom 2025-09-01

Mål nr 1333-25, dom 2025-09-29

Mål nr 1633-25, dom 2025-10-20

Mål nr 1823-25, dom 2025-10-24

Mål nr 1856-25, dom 2025-10-24

Mål nr 1950-25, dom 2025-11-06

Mål nr 1990-25, dom 2025-11-04

Mål nr 2193-25, dom 2025-10-02

Mål nr 2271-25, dom 2025-12-17

Mål nr 2402-25, dom 2025-12-19

Mål nr 2491-25–2492-25, dom 2025-12-19